



A. AŠKERC.

METLIŠKA BALADA.

(1578.)

„Turki gredó nad Metliko! Gorjé!
Vidite tam jih na hribu, možje?
Osmanov ko listja in trave
tam bliža se nam iz daljave!

„Slišite strašno grmenje topóv?
Krik in vrisk divjih, nevernih vragóv?
Gozd sulic in sabelj se bliska
na solncu ... Peklenska to stiska! ...“

Svètnike občinske skliče župan.
Seja je burna in traja ves dan ...
Kako naj Metlika se brani,
ukrepajo hrabri meščani.

„Kaj nas zdaj čaka? Al zmaga, al smrt!
Pot nam iz zágate drug ni odpít ...“
Župan navdušuje meščane
na seji na rotovžu zbrane.

Huje in huje pritiska Osman.
Branijo mesto junaki zaman.
Dan tretji že hiše gorijo.
Že plenijo Turki, morijo.

Konec! Krvavi potihnil je boj.
Turki odnesli svoj plen so s seboj.
Pol mesta podrlí, požgali,
čez goro in plan odvihrali ...

Glej, tu tam tavajo izza voglów
plahi in blede ko baš iz grobov
ljudje, ogledujejo sliko
prežalostno — svojo Metliko.

Praša boječe meščana meščan:
„Kje pač sedaj je naš oče župan?
Kje naši so mestni očeti,
za brambo Metlike tak vneti?“

„Menda pa danes zborujejo spet,
menda pa se posvetujejo spet ...
Saj rotovž naš stari stoji še!
Podrl ni vrag mestne nam hiše!“

„Pojdimo gledat, kaj dela župan!
Občinski svet je nemara res zbran ...
Od same skrbi in zmešnjave
lahko že zgubili so glave!“

Stopijo v mestno dvorano — in, glej,
hrabri očetje sedijo še v njej!
Za mizoj sedijo okoli
na hrastovem svojem vsak stoli.

Še predseduje jim oče župan ...
V strašno jih stisko je spravil Osman ...
Res, sredi te bojne zmošnjave
po vrsti zgubili so glave ...

Živih na ramah res nimajo več ...
Vse jim odrobil jih turški je meč ...
Možem na kolenih krvave
ležijo odsekane glave.



VOJTEH PREISSIG:

OVČAR.

VOLODJA KURET:

NA VIII. ODDELKU.

Solnce je zašlo in lahko je padal mrak nad bučnim mestom.

V veliki sobi je bilo tiho, mirno; omamljiv, težak vzduh raznih lekov je ležal v zraku nad bolniki. Velika okna so bila zastrta, bele stene so gledale na ležeče, in včasih se je zdelo, da zveni pritajen, leden smeh od njih. Mrzlo je bilo v sobi in nekaj kakor smrt mrzlega je padalo na bolnike, kar jih je dušilo, kar jim je segalo do kosti, do mozga. Od tal, od visokega stropa, od belih sten se je dvigal ta vzduh, ki je padal na bolnike in jim je vel mimo obličja.

Bolniki so ležali na hrbtu in so zrl nemo v beli strop in v težki, hladni zrak nad seboj. Bolna, okužena so bila njih telesa; obrazi so bili bledi; razmršenih las, osinelih ustnic, so šepetali neslišno bogve kaj. Trudni obrazi so bili to, izmučenih oči, ki so strmele brezizrazno za

nečem neznanim, strašnim, morda za smrtjo, ki stopa počasi po sobi. Z neko čudno slastjo so srkali bolniki širokoodprtih ustnic težki, omamljivi duh lekov v svoje prsi, kakor da bi videli v njem zadnji up, zadnjo rešitev, saj je vsak vedel, da se mu bliža smrt, da stopa morda že po sobi. Včasih je zapihljal skozi okno hladen veter in zazdelo se jim je, da je smrt že v sobi, v temnem kotu, da gleda z globokimi očmi in izbira svojo žrtev. Takrat se je dvignilo s postelje par rok, pograbilo za odejo in jo položilo črez glavo, da ne bi videle oči smrti v temnem kotu. Včasih, ko so zadoneli na hodniku tihi, počasni koraki zdravnikov ali strežnic, je zatrepalo srce, je zastala sapa, kajti prav tako počasnih in tihih korakov stopa smrt po velikih sobah, kadar izbira žrtve.

Vsakikrat, kadar so zadoneli taki koraki na hodniku, se je začul težak vzdih, in srce se je

balo in ni se umirilo, dokler ni zadonel v tihi sobi glasni, skoraj osorni glas zdravnika. In ko je zopet odšel, so prisluškovali dolgo njegovim korakom, dokler niso utihnili, kajti prisotnost zdravnika jim je dela dobro: v onem hipu je vselej izginila smrt iz kota in stene se niso smejale več . . .

Ob svetlih dnevih je bilo bolje. Svetlo solnce je sijalo skozi velika okna in stene so postale belejše, prijaznejše. Zrak je bil čistejši, ni bil tako težak, od sten se ni dvigal mrtvaški vzduh, in smrt ni čepela v kotu. Bolj živo je bilo ob svetlih dnevih. Bolniki so se izprehajali po sobi, po hodniku, posedali so na vrtu v belih plaščih, blede kakor duhovi in se šepetaje pomenkovali. Pripovedovali so si o svojem življenju. Da so sedaj na osmem odelku, so nekateri pripisovali sebi krivdo, nekateri drugim, tretji usodi in nesreči.

Nekateri so govorili ves dan tiho, šepetaje, zamišljeno, kakor da bi pripovedovali sebi. Drugi so molčali, odgovarjali so le kratko in se izprehajali v sobi nepravilnih, omahujočih korakov od okna do okna, od vrat do vrat. Če sta se približala slučajno dva bolnika, ognil se je drug drugemu, kajti vsak se je bal, da bi se ne okužil še bolj. Nekateri pa so ležali ves dan in govorili niso nikoli z nikomur, edino le s strežnico ali z zdravnikom, in njih vprašanja so bila vedno enaka. Kadar jim je prinesla strežnica juhe, so jo vprašali s tihim, komaj slišnim glasom: „Prosim vas, ne veste li, kako je z mojo boleznijo?“ Ob takih besedah je zmignila strežnica z rameni in komaj viden, skoraj nevoljen nasmeh ji je šinil preko rdečih, rejenih lic. Zapazil je bolnik ta smehljanje in srce ga je bolelo. „Še vprašuješ!“ mu je dejal ta smehljanje. „Ne vidiš li, da se ti bliža smrt?“

Poleg bolniške sobe je bila soba za operacije, ki so v njej operirali skoraj vsak dan. Med operacijo je bilo tiho v sobi; bolniki so sedeli molče ob postelji in prisluškovali. V sosednji sobi pa se je čulo izza poblazinjenih duri pridržano govorjenje, rožljanje orodja, včasih jedva slišen jok, stok, kletev, škripanje zob. Bolniki so trepetali. Ko so prinesli bolnika od operacije, ko so ga položili v posteljo, so gledali vsi plašni v njegovo mrtvaškobledo obličje, v zaprte oči in so prisluškovali njegovemu dihu. Če se je posrečila operacija, so se veselili in so tovariša zavidali: zavidali so ga, ker je že prestal svoje, veselili so se, ker so upali, da se posreči operacija tudi pri njih, kajti vsakdo je bil preverjen, da je tovariš huje bolan kakor on sam. Tako so eno-

lično potekali dnevi in motilo jih ni nič posebnega. Smrt in operacija sta bila vsem nekaj navadnega, dogodek, ki je na dnevnem redu; le prihod novega bolnika je malo in za hip razburjal prebivalce osmega oddelka. Poslušali so vestno njegovo pripovedovanje, in ko so zvedeli vse, so ga pustili na miru in bil jim je že star znanec.

Zadnja soba je bila oddelek za ženske. Blizu ženske sobe je bila moška, le mal hodnik ju je ločil. Bolnišnica je bila stara in slabo razdeljena. Moški in ženske so se dobro poznali, govorili so med seboj podnevi, kajti vrata so bila vedno odprta. Zdravniki so dovolili to in niso nikdar mislili, da bi razmere predrugačili. „Ene in iste bolezni so“, so si mislili, „in v njih srcih se ne more zbuditi več poželjenje.“ Sicer pa: bolnik ne misli na drugo, nego na ozdravljenje ali na smrt, in ti bolniki so mislili le še na smrt.

Podnevi je bilo v moški sobi živeje kakor v ženski. Na posteljah so sedeli in igrali, nekateri so čitali; včasih je kdo zapel, a to petje se je glasilo čudno, otlo je odmevalo od sten; to petje je bilo kakor glasno govorjenje, brez melodije, prazno. Nekoč, ko je vse spalo, je zapel nekdo. Zdelo se je, da je to glas umirajočega, ker je bilo tako žalostno, ker so glasovi trepetali kakor umirajoča luč. „Glas smrti!“ je dejal nekdo; „labodja pesem!“ se je odzval drugi. V isti noči je umrl bolnik, ki je pel. Nekateri so sedeli na hodniku in so skrivaj kadili; večkrat se je čulo iz moške sobe kričanje, kletvine, prepir. Ko je pa zašlo solnce, ko je padal mrak, ko je zapihljal hladen veter, tedaj so ležali vsi, kajti noč se je bližala, tiha noč, v kateri so tavale temne sence, duše umrlih, v kateri je hodila smrt po sobi. Tiho je bilo v sobah ponoči, a malokdo je spal. Bog ve, kaj je bilo vzrok! Morda vest, ki jih je grizla v srcu, morda težki spomini njih življenja! Bog ve, kaj je bilo, a nekaj težkega, dušljivega je bilo, česar se niso mogli otresti več . . .

Včasih, ko je vladala tiha noč, je zadonela komaj slišna kletvina. A vendar je odmevala po sobi, odbijala se je od stene do stene, od bolnika do bolnika. Nekdo se je dvignil na postelji in tih glas je vprašal: „Kaj preklinjaš?“

„Svoje življenje!“ . . .

Včasih, ko je morda že večina spala lahko spanje, se je premetaval kdo na postelji, stokajoč, mahajoč z rokami po zraku in je pritajeno jokal. Dvignila se je glava na postelji, pogledala plašno po sobi ter je nato vprašala: „Čemu nam ne pustiš spati?“

„Ah, spomini, spomini!“ Udaril se je ob prsi, zastokal in se preobrnul na postelji. Glava je pala zopet na blazino in zaspala.

Večkrat se je zgodilo, da je kdo kasno ponoči vstal s svoje postelje in je taval k svojemu spečemu prijatelju.

„Anton! Anton! Čuj!“

Za hip je bilo v sobi tiho, nekdo je zastokal, švignil z roko po zraku, v kotu je nekaj lahko počilo.

„Anton, Anton!“

Poklicani je zastokal, dvignil napol glavo in zamrmral: „Kaj?“

„Strah me je. Ne spi, delaj mi družčino!“

„Česa te je strah?“

„Smrti se bojim. Slabo mi je nocoj: nekaj je udarilo ob mojo posteljo. Razločno sem čul, kako je nekaj stopalo po sobi!“

„Zaspi, poizkušaj zaspiti! Nič ni.“

„Ne morem; vedno mislim na smrt!“

Malo so spali bolniki in če so spali, je bilo to spanje kratko in mučno, kajti težko je ležalo vedno na njih, tudi v spanju. In res niso vedeli, kaj je to težko, to dušljivo. Nekateri so preklinjali svoje življenje, svoje dosedanje življenje, v katerem so nekdanj živeli kakor živali. In včasih je odmevala soba samih vzdihov, joka, stokanja in škripanja zob. Temne sence, duše umirajočih in umrlih so tavale po sobi, poslavljale so se od bolnikov, poljubljale so jih na blede ustna; od sten so donela imena umirajočih in bele črke na tablicah, imena bolnikov so se čudno svetlikale; mnogim se je zdelo, da se te črke čudno režijo, da se jim porogljivo smejejo.

Enkrat je dejal nekdo bolnikov:

„Prosim lepo, gospod zdravnik, odstranite to tablico! Čudno se smejejo te črke, v spanju čujem njih porogljivi smeh, v najbolj temni noči jih čitam in zdi se mi, da čujem: „Ivan Mirovič — nikdar več!“ — Prosim vas lepo, odstranite to tablico!“

Smejal se mu je zdravnik in ni odstranil tablice. Ponoči pa je Ivan Mirovič bil s pestjo po tablici; obrnil jo je, da so ležale črke proti steni, a Ivan Mirovič jih je videl vedno, vso noč je preklinjal, stokal in šepetal: „Ivan Mirovič — nikdar več!“

Tako so živeli vsi kakor obsojenci, katere čaka rabelj za vratmi. Vedeli so vsi, da ni več rešitve in vendar si ni nihče upal skrajšati svojega življenja, končati svojih muk.

„Ako bi bil jaz kakor ti,“ je dejal nekdo, „pograbil bi to steklenico tu,“ pri tem je pokazal na steklenico jodoforma, „izpil bi jo v duško,

— in konec bi bilo vsega.“ Tako je dejal, a sam ni storil tega, ker se je bal ledene smrti.

Vsi so vedeli, da so jim škodli dnevi, vedeli so to že, ko so dospeli sem in vsakokrat, kadar je padal mrak, si je dejal vsakdo: „Nocoj je konec!“ In čudna groza ga je obšla. Vsakdo je vedel, kdo umre najprvi, kajti vsak si je ustvaril nekak program, a v tem programu je postavil sebe zadnjega. Vsaki večer si je šepetal: „Nocoj umre Anton št. 9, jutri umre častnik Josip, pojutrnjem zasebnica Marija.“ In če se ni zgodilo tako, kakor je mislil on, tedaj si je dejal: „Eh, nisem mislil, da je oni tako bolan! No, zasebnica Marija, nato Anton št. 9 itd.“ — V sanjah so se poslavljali drug od drugega in gotovi so bili, da umre drugega dne oni, kateri se je od njega poslavljaj in je napeto čakal njegove smrti.

Tako je bilo vsako noč v bolnišnici, v dveh sobah VIII. oddelka.

Večkrat ponoči se je pokazala visoka, suha možka postava na vratih ženske sobe, in tiho se je čulo po sobi:

„Irma!“

Kakor šepet je bil ta glas, kakor dih mrliča je plul po sobi. Vendar se je dvignila ženska glava na ležišču in je vprašala ravno tako tiho: „Kaj hočeš, Fran?“

„Te je strah, Irma?“

„Ni me strah.“

„Čemu stočeš?“ — Fran je stopal po prstih in ko je došel k njeni postelji, je sedel na njeno stolico.

„O njem sem sanjala, Franc, o njem, o svoji sreči,“ je dejala Irma in zastokala.

„O njem,“ je ponovil Fran in zastokal. Nekaj glav se je dvignilo in osoren glas je velel: „Tiho tam! Mirujta!“

Fran je umolknil in je naslonil svojo glavo ob posteljo.

V sobi je bilo mirno, blizu vrat je nekdo zašepetal, zaječal in se je stresel krčevito v postelji, — nato je bilo zopet vse tiho.

„Kaj si sanjala o njem, Irma?“

„Lepo. Prišel je k meni, poljubil me je na usta, na vrat, na prsi, — veš, kakor zadnjikrat na prsi — in me je odvedel v svojo hišo. Lepe sanje! Pojdi, Fran, ne moti me! Glej, sanje, lepe sanje o njem še plavajo po zraku, in ti jih le motiš. Prosim, odidi, Fran!“

„Grem, Irma,“ je dejal Fran in vstal.

„Počakaj! Ali si vprašal strežnico, če je prišlo kakšno pismo?“

„Sem, Irma, a ni prišlo.“

„Mora priti, v kratkem, jutri! Morda je že prišlo, a strežnica je pismo skrila, raztrgala ga je, ker mi je nevošljiva.“

„Morda, Irma.“

„Da, da! Pisal bo in nato pride pome! A sedaj odidi, Fran!“

„Grem, Irma!“ — Fran je vstal počasi in izginil kakor duh iz sobe.

Nato se je čulo v moški sobi: „Kje si bil, Fran?“

„Pri Irmi!“

„A—tako,—a—a!“ Glas je zamrl in stok je preletel sobo. Bil je to glas oficirja Josipa, ki je ogovoril dijaka Frana...

Irma je zaspala zopet in one sanje, ki so plule nad njo, one sladke sanje so jo obšle zopet, kajti ko so drugi stokali in ječali, se je ona smehljala in je šepetala.

Vedela je tudi ona, da vlada tu smrt, da čepi v kotu ponoči, da stopa po sobi. Misli o smrti pa nje niso mučile. Upala je, da pride ponjo Evgen, bogati Evgen in jo reši smrti. Gotovo jo še ljubi kakor nekdanj in kakor ga ljubi ona vedno, gotovo pride ponjo in jo odvede kot ženo. Nikoli ni mislila na smrt; le nanj je mislila vedno, in te misli in sanje so bile lepe. Vendar jo je mučila podnevi vest in težki, tužni spomini njenega življenja. In vselej, kadar je pogledala dijaku Franu v oči, jo je zazeblo nekaj v duši; globok, težak spomin se je dvignil in ji očital in spominjal nečesa groznega.

Poznala je dijaka Frana. Osmošolec je bil tedaj, lep, krepek fantin, ljubil jo je vroče. Ona je bila takrat mlada in lepa; igralka je bila na ondotnem gledališču. Fran je stanoval pri njih in onadva sta se ljubila. Ljubila sta se z ono čisto prvo ljubeznijo, polno lepote in sanj; uverjena sta bila o svoji zvestobi in sreči in ne on ne ona ne bi verjela, da bi se moglo kdaj predrugačiti. A on je bil ubog dijak, ona je imela malo plače. Stradala je mesece, trpela, borila se, in končno jo je potegilo življenje nizdol, v blato. Za denar je prodajala svoje poljube in svojo lepoto mlademu, visokemu uradniku. Njena usta so bila še vlažna od njegovih, ko je pisala Franu vroča pisma in mu je prisegala zvestobo. Ko se je vrnil Fran z vseučilišča in ko je zapazil njeno sramoto, ji ni očital ničesar. Nekega dne je odšel in ni se vrnil nikdar več. Njo so odslovili in v obupu se je udala razkošnemu življenju. Pozabljena je bila vsa mladost, vsa nekdanja sreča, vsi ideali; pozabljen je bil Fran in njegova ljubezen. Stopila je na novo pot življenja, uživanja, strasti. Ni se brigala za bodočnost, živela je brezskrbno in ve-

selo. Spoznala je in ljubila mnogo ljudi, došli so in odšli, in ona se ni spominjala nikogar. Leto je teklo za letom in ž njimi je ginevala tudi njena lepota. Večkrat se ji je zdelo, da je živela že preddolgo. Vsakikrat, kadar se je pogledala v zrcalo, jo je obšla neznana groza in nenadoma se je spominjala VIII. oddelka. Ni bila več lepa, nikdo ne bi verjel, da je stara komaj sedemindvajset let. Vsi njeni častilci so jo zapuščali, le bogati, lepi Evgen jo je še včasih posetil. A kadar je prišel, ni bil več tisti veseli, šegavi nekdanji Evgen; tiho, mračno je sedel pri nji in govoril malo. Irma je vedela, da jo obžaluje, da se mu smili, in v teh časih jo je obšla nova ljubezen, upi so se ji dvigali v srcu, da jo ljubi in da jo reši iz tega blata, iz tega življenja.

Ta up ji je dajal še sedaj moči, da je vztrpela na tem svetu, da se ni bala smrti, da ni mislila o nji, da je ni videla čepeti v temnem kotu. Medtem ko so drugi stokali in si pokrivali oči z rokami in odejo, je spala ona lahko, smehljajoča se in sanjajoča o bodoči svoji sreči. Nikdar ni mislila na smrt, čeravno je padla večkrat v omedlevico, čeravno se ji je včasih medlo po glavi.

Nekega dne, ko je stala na hodniku, je došel po stopnicah mlad mož, upognjene glave, upognjenega hrbta, negotovih korakov.

Fran! Skoraj bi ga ne spoznala. Nekdanji gosti, kodrasti lasje so bili redki, skoraj osiveli. Niso bili to sivi lasje starca, ampak lasje sivkaste barve, lasje pustolovca. Nekdanje žive, črne oči so bile motne, brezizrazne, brez ognja, usta modra, lica nagrbančena. Nekdanja lepa, prožna, visoka postava je bila sedaj sklonjena, ramena upadla, prsi stisnjene; suhe, prozornobeke roke so se tresle, noge so trepetale, kolena so klecala. In ko je došel na vrh stopnic in je zapazil Irmo, tedaj se mu je za hip razširilo in zablesketalo oko, usta pa so se trpko nasmejala. Irma se je stresla na vsem telesu, globoko v srcu se ji je zbudila zakopana vest. Z upognjeno glavo mu je dala roko in zašepetala komaj slišno: „Fran, Fran!“ A on ji ni ničesar očital, in ko je videl, da je nesrečna kakor on, je bil le še žalostnejši. Misli je pač: Ako bi ji bil tedaj odpustil in jo varoval pred nadaljnjimi nevarnostmi življenja, rešil bi bil sebe in njo. Živela bi zdaj srečno. Zato ni imel nikoli miru in večkrat je ponoči vstajal in je stopil k njeni postelji.

„Irma, ali si mi odpustila? Le jaz sem kriv tvoje nesreče! Le jaz bi moral varovati te!“

Jokal je ob teh besedah kakor otrok in poljubljal ji je roko. Ljubil jo je zopet kakor nek-

daj. Ko mu je pa pripovedovala o Evgenu, je bil vesel, srečen in trdno uverjen, da jo Evgen reši...

Nekoč je sedel ob njeni postelji in šepetal.

„Prišel bo, videl bodeš!“ je dejala Irma.

„Ljubil me je tako silno in smilila sem se mu. Ko je bil zadnjič pri meni, me je dvignil k sebi, poljubil me je na usta in na prsi ter je dejal: „Smiliš se mi, Irma! Ako mi bo mogoče, te rešim.“ — Nato ni prišel več k meni, ker pripravlja dom zame, ker se pripravlja, da me reši. Videl bodeš, kako hitro ozdravim, ko pride pome!“

„Pride, Irma, ker te je ljubil, in ozdraviš tudi!“ Uverjen je bil o njeni bodoči sreči. In dejal je: „Ko boš v sreči, ne ljubi nikogar razun njega, ki te je rešil. Ko bodeš srečna, ko boš vse pozabila, ko ne boš več imela žalostnih spominov, tedaj se spominjaj samo včasih name, ki sem zaradi tebe padel tako globoko!“

Pokril si je obraz z rokama in ihtel. Govoril je o dogodkih brezskrbne mladosti, a sedaj tužni spomini, bolesten odmev izgubljene sreče.

„Ali se spominjaš onega dne, ko sem te videl prvič plesati?“

„Spominjam se! Oni večer je kriv vsega; v loži je sedel tudi on in me je videl.“

„Vem; ali veš, kaj je on sedaj?“

„Dvorni svetnik. Oh, da bi ga videla samo enkrat!“

„Kaj bi bilo? Pljunil bi nate in te sunil od sebe!“

Irma je mislila nekoliko časa, nato je pristavila: „Morda res. Zloben je bil.“

Tiho je bilo v sobi, skozi okno je sijala luna, nekje blizu bolnišnice je sviral nekdo veselo arijo na klavirju.

Irma je zatrepetala in se je dvignila napol.

„Čuješ, Fran? Čuj to arijo iz operete, ob katerej sem plesala tolikokrat!“

„Čujem, čujem!“ je dejal Fran. Iz bližine so pluli strastni zvoki, lepa melodija. In čudno ji je bilo pri srcu, zaplesala bi, če bi mogla, a tiho je ležala v postelji, v njeni duši pa so vstajale davne podobe, zakopani spomini. Za hip je pozabila svojo nesrečo.

Fran je vstal. In ko je stopal po sobi proti svoji postelji, mu je bilo še težje pri srcu. Na levi je ležala na hrbtu dninarica Ana; mesečina ji je sijala v obraz brez nosa, in njen obraz je bil podoben mrtvaški glavi. Na desni je ležala mlada žena; nekdam je imela krasne, črne lase, a sedaj so ji izpadli. V moški sobi, v prvi postelji na levi, je ležal oficir Josip. Grbast je bil popolnoma in hrom, in nikdo ne bi spoznal v njem več najlepšega oficirja vsega polka...

(Dalje prih.)

VLADIMIR LEVSTIK:

TIHA PESEM.

Ti dekle z grlom belim,
ti dekle sladkih ust,
ti dekle z dušo angelja,
zapoj na delopust!

Zapoj mi pesem rahlo,
zapoj... Ne, šepetaj,
zapoj jo tiho v ustna mi
in z njih jo pij nazaj.

Naj nihče je ne čuje,
ne grm, ne diha tema,
le jaz, ne vsegavedni bog,
nikdo, ne ti sama.

VLADIMIR LEVSTIK:

MOJA PESEM.

Moja pesem je molitev.
moja pesem je vprašanje,
moja pesem je resnica,
moja pesem je laganje.

Moja pesem je vlačuga,
moja pesem je svetnica,
moja pesem je izgnanka,
moja pesem je kraljica.

Moja pesem diha kletve,
moja pesem upokoja,
moja pesem sodb ne vpraša,
ker je moja, moja, moja!



ŽENA IZ KONA VLJA.

ANTE BEG: PO SLOVANSKEM JUGU*.

IZ KOTORA V MOSTAR.

Kdor si hoče ogledati prekrasno Kotorško Boko, se mora voziti po njej z lokalnim parnikom, ki obrede vse kotorske zalive ter dela pogoste postaje. Vtisk bo imel čaroben!

Kotorska Boka obsega tri velike zalive in več manjših zalivov. Zračna črta vse Boke znaša nad 20 km. Najširša je Boka v Tivatskem (Teodo) zalivu (6 km.), najožja pa v Verigah (Catene), kjer so svoječasno ladjam zapirali pot z verigami. Na desni strani se spenjajo gore z lepimi vasmí. Tukaj imajo svoja udobna domovanja stari dosluženi pomorščaki domačini. Tudi na levi strani Verig so posejane mične naselbine.

V ozadju se vzdiguje raztrgano kraško gorovje Krivošćije, čegar prebivalci so zasloveli vsled vstaje proti Avstriji leta 1882. Provzročili so avstrijski vojski mnogo preglavice. Krivoščijani so tudi še dandanes le po imenu Avstrijci, v bistvu pa so Črnogorci, s katerimi jih spajajo krajevne in rodbinske vezi. Po vstaji je Avstrija zgradila po Krivoščiji vojaške ceste ter postavila več trdnjav z vojaškimi posadkami.

Prepluvši Verige, odpre se nam nov svet; zeleno obrežje z južno vegetacijo, med vedno zelenimi gozdovi pa se vrste mične naselbine. Izredno romantično lego ima pravoslavni samostan Slavina.

Prezanimiva vožnja po čudokrasni Boki je trajala tri ure. Potniki so bili le domačini. Na vsakem postajališču so prihajale in odhajale nove,

*) Glej „Slovan“ 1. 1906 št. 11. in 12. ter leto 1907 št. 6., 7. in 8.

večinoma sveže, korenjaške osebe v slikoviti narodni noši. Skoraj vsaka vas ima svoje posebnosti v noši, ki je za potnika sila zanimiva.

Izkrca sem se v Ercegu novem (Castelnuovo), dasi je zadnja postaja dalmatinske železnice Zelenika. Tja namreč niti ne vozijo redni parniki ter je Zelenika sploh skrajno zanemarjena naselbina. Erceg novi z morja gledati je pravi užitek. Hiše se vzdigajo amfiteatralno med zelenjem do obraslih razvalin nekdanjega gradu kralja Tvrdka. Pol ure naprej proti severu pa se vzdiguje dobro ohranjena trdnjava Gornji grad (Spagunolo) s štirimi stolpi. Grad so baje zgradili Španci. Lepo pa je gledati Erceg novi le oddaleč; ko stopi človek v ozke ulice, srečuje nered in nesnago.

Železnica teče nekaj časa ob morskem nabrežju. Za prvo postajo Sutorina prestopi na hercegovska tla, ker sega tukaj kos takozvane hercegovske Sutorine prav do morja. Sutorina je najtopplejši kraj Hercegovine in sploh vse države.

Za postajo Nagumana c doseže železnica razvodišče ter se spusti v dolino Konavle. Dolina je v vsakem oziru znamenita. V jeseni prihrume iz podzemskih votlin vode, preplavijo vso dolino ter jo pognoje. Na spomlad voda zopet izgine. Po vsej dolini rodi južno sadje in vinska trta. Ker so vinogradi v ravnini, trte male in brez količev, vidijo se ti vinogradi oddaleč kakor krompirjeve njive. Prebivalci se razlikujejo od ostalih Dalmatincev po nenavadni snagi, olik in posebno slikoviti noši; ženske imajo fantastično nabrane in zavite bele rute na glavi, slične slovenskim pečam, nizke čevlje z belimi nogavicami, moški nosijo bogate obšite „prsluke“ (telovnik), posebne vrste čepice, poleti po širokokrajne, navzdol povešene klobuke. Dandanes štejejo Konavle do 1000 prebivalcev, ki živijo v 30 vaseh. Razun s poljedelstvom se največ pečajo z vinorejo in pridelovanjem olja. Najbolj slove konavelska ročna dela. Ženske znajo izdelovati nad 250 raznih motivov v vezenju. S temi izdelki krasijo svoje bele srajce, in sicer okoli vratu, na prsih in rokavih. Deklice nosijo pod belo, nabrano ruto krasne, z zlatom obšite čepice.

Železnica je speljana po desni strani doline do konca, potem pa po drugi strani po visokem pobočju Snežnice, dokler se ne zavije v mogočnih serpentinah ter prispe na višino pri postaji Mihaniči, odkoder imamo zadnjikrat prekrasen pogled na morje. Potem drdra železnica po kraških, s pritlikavci in grmičevjem obraslih tleh.

Po peturni vožnji smo prispeli v Uskoplje, kjer smo imeli daljši odmor. Od tu se

odcepi železnica v Trebinje. V kolodvorski restavraciji pod 909 m. visoko Vlastico smo obedovali skupno z večjim oddelkom častnikov iz generalnega štaba, ki so se vozili v Trebinje pripravljat vse potrebno za vojaške vaje. Napovedan je bil tudi cesar, a prišel je le prestolonaslednik. Med nami je bil tudi mohamedanski posestnik iz Trebinja. Ker so časniki razpravljali med seboj o neki lokalni zadevi, seveda nemško, se je oglasil imenovani mohamedanec s primernim pojasnilom. Staremu podpolkovniku je vidno ugajalo, da zna domačin nemški „armadni“ jezik. Nagovoril ga je torej v očetovskem tonu:

„Mein lieber, sie haben gewiss auch die Occupation mitgemacht?“

„Jawohl, Herr General!“ je bil odgovor. Beseda „general“ je podpolkovniku menda posebno ugajala, da je še vprašal:

„Bei welchem Regimente?“

„Bei den Insurgenten!“ je bil lakonični odgovor.

Častniki so nato takoj umolknili.

V Uskoplju je vstopil akad. slikar Kamilo Pauk iz Monakovega, ki je potoval na stroške nekega nemškega ilustrovanega lista. Prišel je pravkar iz Lastve, 14 km od Trebinja. V Lastvi ima bosanska vlada na zelo ro-



DEKLE IZ KONAVALJA.

dovitni, 770 m visoki planoti vzorne sadovnjake in vinograde. Pripovedal mi je o tem paradižu, kjer se v obsegu 40 ha raztezajo najlepši sadni in trtni nasadi. Mož se mi je posebno prikupil, ko mi je začel pripovedovati o svojem najdražjem prijatelju, pok. slovenskem slikarju Ažbetu.

Od postaje Jesenica do Hutova se vozimo po 48 km dolgem Popovem polju. S postaje Poljce imamo lep razgled na zasneženo Bjelašnico planino, ki ma od te strani podobo našega Stola. Popovo polje je zanimivo tudi zaradi mnogobrojnih bogumilskih spomenikov. Največje naravno čudo pa je kraška jama Vjetrenica s podzemskimi jezери, kapniki in ostanki prazgodovinskih stanovalcev (brlogarjev). Popovo polje namaka Trebinjčica, ki ima na mnogih mestih podzemski tok, a na jesen poplavi vso ravnino, da je pozimi podobna jezeru. Zaradi tega so človeška bivališta pomaknjena v bregove. To Popovo polje je vsled poplav nekak hercegovinski Egiptet ter se na njem dvakrat na leto žanje, ako voda spomladi pravočasno odteče in če v jeseni prerano ne prihrumi.

Pred postajo Gabela prekorači železnica Krupo in Neretvo. Na desno imamo prekrasen pogled na vso dolino Krupe in Neretve. Krupa ima zelo len tok ter tvori močvirja, ki so pravi Eldorado za lovce.

Da je bila Gabela nekdanje znamenito mesto, o tem pričajo razvaline utrdb na bližnjih gričih. Leta 1694 je zavzel Gabelo beneški providor Delfino; s tem je dobila republika vhod v Hercegovino. Vsled karlovskega miru so šele dobili Turki Gabelo nazaj leta 1699, in tedaj so vrgli z glavnih mestnih vrat beneškega leva iz belega mramorja z napisom „Pax tibi Marce, evangelista meus“ na tla, kjer leži še danes.

Vozeči se proti Mostaru prispemo na prvo postajo Čaplina ob Trebežatu, kjer so velika skladišča eraričnega tobaka z uradom za odkupovanje tobaka in tovarna za ribje konzerve. — Naprej se vozimo skozi kraško sotesko ob Dretelju ter prispemo kmalu v Počitelj, ki nudi nenavadno karakteristiko orijentalke nasebine. Mestece je zgrajeno na strmini. Med vitimi minareti se vzpenjajo visoke ciprese, smokve.

Buna ob izlivu Jesenice v Neretvo je tudi zgodovinski kraj, o čemer priča veliki turški stari most (Kosovska čuprija) na devetih zidanih podstavkih. Tu je bilo bivališče zadnjega hercegovskega vezirja Ali paše Rizvanbegovića. Dandanas je Buna priljubljeno izletišče mostarskih meščanov.

Kmalu prispemo na obširno Mostarsko polje, obsejano s tobakom in s koruzo. Oddaleč že gledamo Velež, Podvelež in Hum, ki leži pod njimi hercegovska prestolnica Mostar.

Po 12 urni vožnji z menjajočimi se potnimi vtiski mi je prav dobro delo, da sem prispel v prijateljski krog. Na postaji v Mostaru sem namreč že oddaleč zagledal svojega pobratima, g. Petra Wohlgemutha z gospo soprogo.

Za ogledovanje mesta je bilo ta dan že prepozno. Šli smo na vrt predmestne gostilne, ki me je spominjala dolenjske vaške krčme. Točili so pristno mostarsko — belo in rdečo — „žilavko“. Kdor ni vaje močnega vina, se ne sme lotiti žilavke. V neposrednem področju Mostara se pridelava tega vina na leto do 5000 hl., v mostarskem okraju pa do 15000 hl. Ves pridelek se prav lahko razpeča po 64 K za hl., ker se žilavka lahko kosa z najboljšimi vinskimi pridelki vse Evrope.

Prijetno bi bilo na hladnem vrtu po neznosni dnevni vročini, da ni privabila luč neznatnih mušic, „popadačev“. Njihov pik zelo skeli ter provzroča otekline.

Drugo jutro sva šla s kučegazdo na vse zgodaj ogledovat mesto. Pred solnčnim vzhodom so jutra v Mostaru pravi balzam za pljuča. Zato pa se tudi skoraj ves promet razvija zjutraj. Na čaršijo (trg) prihajajo cele karavane okoličanov z natovorjenimi konji in mezgi.

Prišla sva na sloveči mostarski most (čuprija), od kojega ima baje mesto svoje ime. V drznem toku se vzpenja ta most brez opore čez 24 m. široko in 19 m. visoko nad gladino Neretve. Most je le za pešce. Do nedavnega časa je mostarska kopajoča se mladina skakala kar z mosta v vodo. To pa je sedaj prepovedano. Mosta niso zgradili Rimljani, nego ga je dovršil leta 1566 turški suženj, mostarski domačin Rade, za kar je baje dobil svobodo. Narodna pesem pripoveduje:

Kad se gradi kamena čuprija
u Mostaru na vodi Neretvi,
u caru je ni u kralju nema,
majstor joj je neimare Rade.
Gradio je za nuždu veliku,
a za svoju glavu otkupiti,
jer ju Turčin bio zaslužnio.

Kakor skoraj o vseh velikih zidanih mostovih po Bosni in Hercegovini, pripoveduje pravljica tudi o tem mostu, da se je ponoči vse podrlo, kar je podnevi zidal, dokler ni Rade na ukaz Vile zazidal dva zaljubljenca v temelj. — Na vsaki strani mostu so močni stolpi, podobni trdnjavam.

V stolpu na desnem bregu, ki ga zovejo grad, je bila janičarska vojašnica, v trdnjavskem stolpu pa so bile tudi strašne mučilnice za kristijane in nepokorneže sploh. Držaji ob mostu imajo železne suličaste droge, ki so nanje natikali kristjanom odsekane glave.

Glavni in prvotni del mesta je na levem bregu Neretve, toda tukaj je le malo modernih zgradb. Hiše so večinoma stare, zidane v turškem slogu, posejane visoko pod golim Podveležem. Najvišje mesto zavzema lepa pravoslavna cerkev v bizantinskem slogu z mogočno kupolo. Poleg cerkve je dom arhimandrita in metropolita ter srbska narodna šola.

Na desnem bregu Neretve je pravzaprav novi Mostar, povečini s katoliškim prebivalstvom. Katoliki so se tu zelo pomnožili. Leta 1847 je bilo v Mostaru še samo 120 katolikov, leta 1867 pa 1715, a leta 1895 že 3350. Katoliki imajo lepo cerkev s frančiškanskim samostanom in bogoslovnico. Škof Paskal Buconjić iz frančiškanskega reda stanuje v krasni novi palači. Zanimiv je pogled od pravoslavne cerkve na novi del mesta. V vedno zelenih vrtovih smokev in oliv se bleste rdeče strehe malih hiš in vil uprav kakor kaka kitajska naselbina. Izmed novejših monumentalnih zgradb je omeniti deželni hotel „Narenta“ ob novem mostu s prelepim parkom, poslopje okrožne oblasti nasproti kolodvoru, razne šole, vakufski dom (uprava mohamedanskega verskega zaklada), poslopje hrvaškega podpornega društva za srednje- in visokošolce, občinsko hišo, veliko državno tobačno tovarno, palačo bogataša Komadine, velike vojašnice na severnem in južnem koncu mesta itd. Zanimiva je tudi vladna stolica z galerijo slik.

Turških džamij (mošej) z vitkimi minareti (stolpi) je 30, ki so razdeljene v nekaki simetriji po mestu. Najlepša je Karagjonova mošeja. Neumljivo je za tujca, da zagleda ob najživahnejših ulicah turška pokopališča brez vsake ograje. Ta zanemarjena pokopališča z razbitimi in na vse vetrove nagnjenimi nagrobnimi spomeniki napravljajo nekako mučen vtisk, toda oblasti se ne upajo posegati v tradicionalno mohamedansko pijeteto. Na nadaljnjem potovanju sem se tem prizorom privadil, zakaj čestokrat sem naletel na taka pokopališča sredi šum in pašnikov, seveda vedno brez ograje. Tudi pravoslavni imajo radi pokopališča blizu svojih hiš, vendar so ograjena vsaj s primitivnim lesenim plotom.

Pretežno večino med prebivalstvom imajo mohamedani, po ljudskem štetju iz leta 1895 jih je bilo 6946 izmed 17.010 oseb celokupnega

prebivalstva. Zato je tudi župan mohamedan — sedaj Hadži Ahmed beg Hadžiomerović. — Katoliki in pravoslavni imajo podžupane (kneze). Tudi svojega muftija (škofa) imajo mohamedani v Mostaru.

Seznanil sem se z urednikom „Osvita“, voditeljem Hrvatov (katolikov) v Bosni in Hercegovini, g. Gjurom Džamonjo. Zelo ljubeznivi mož je lepa moška prikazen, splošno naobražen in goreč Vseslovan. Hude boje je že prestal ne le z vladno cenzuro, temveč tudi z lastnimi rojaki drugih veroizpovedanj, dasi se v svojem listu pri vsaki priliki poteguje tudi za njihove, posebno mohamedanske narodne in verske tradicije. Britko se mi je g. Džamonja pritoževal, kako rigorozno postopa preventivna cenzura. No, ta težka coklja se je sedaj z novim tiskovnim zakonom odpravila, toda do resnično svobodnega tiska je tudi po tem novem zakonu še vedno jako daleč. Posebno huda ovira za ondotne časopise je razmeroma zelo visoka kavcija, in sicer za politične tednike 3000 K, za trikrat v tednu izhajajoče liste 6000 K, za večkrat v tednu izhajajoče pa 10.000 K. Razun „Osvita“ izhajajo v Mostaru: „Srpski vjestnik“, srpski tednik „Narod“, mohamedanski „Musavat“ (Jedinstvo), beletristična revija „Zora“, „Krščanska obitelj“ in „Franjevački glasnik“.

Popoldne nas je povabil gosp. Džamonja v 5 km oddaljeno slovečo sotesko Radobolja, ki preskrbuje Mostar s kristalnočisto, mrzlo pitno vodo. Vozil nas je mohamedanski meščan, ki se je oblekel za to priliko v bogato praznično obleko z dragocenim trabulozom (pas) in dolgo zlato verižico okoli vratu. Vozili smo se med tistimi eksotičnimi vilami in gaji, ki sem jih zjutraj gledal z griča pravoslavne cerkve. Konec mesta tvori umazano cigansko predmestje. Kako priljubljen je g. Džamonja med meščani vseh veroizpovedanj, ki ne slušajo hujskanj, se je kazalo na vsej poti. Izpred vseh hiš so ga veselo pozdravljali. Ako bo dobila kdaj Bosna ustavo, dobi Džamonja gotovo prvi ljudski mandat.

Ako bi Mostar ne imel druge naravne zanimivosti, kakor je izvir Radobolje, vreden bi bil vendar, da ga obiskujejo turisti. Naenkrat je konec lepo posute ceste in pred nami se vzdigajo kakor stene navpične skale, izpod katerih šumi močan val kristalnočiste vode, da jo par metrov niže sprejme moderni mestni vodovod. Vodovod je tako bogat, da bi bilo dovolj vode, ko bi se prebivalstvo Mostara tudi podvojilo. Po afričanski vročini, ki vlada v mestu, diha tu človek balzamično svež zrak. Zanimiva je flora v Radobolji, kakršne nisem našel nikjer drugje na vsem potu.

Ogledali smo si vodovod, stopili na lično verando, odkoder je nenavadno lep pogled na rajsko dolinico Radobolje in na ves Mostar. Derviš paša poje o tem razgledu:

Ko ga gleda, život mu se mladi,
a duša mu v nasladi pliva,
svaki kraj mu i svako mjestance
zadivljene oči podražfva,
s vočem, s vodom i drugijem miljem, . . ."

Druga mostarska zanimivost je izvir Bosne pri Blagaju. Na sredi pota v Bosno so sloveči deželni vinski in sadni nasadi, ki obsegajo 33 ha.

Zelo lepo se je razvilo v Mostaru šolstvo v dobi okupacije. Mostar ima višjo gimnazijo, trgovsko, rokodelsko, višjo dekliško šolo, tri držav. ljudske šole, zasebno dekliško šolo šolskih sester z internatom, nemški (?) otroški vrtec, sedem turških mektebov (nižje šole) in tri medrese (višje šole).

Za šolstvo so po Bosni in Hercegovini najbolj vneti pravoslavni. To dokazuje posebno obisk deželnih srednjih šol. V štirih srednjih šolah (Sarajevo, Mostar, Dol. Tuzla in Banjaluka) je bilo koncem šolskega leta 1906/07 pravoslavnih dijakov 557, mohamedanskih 169, Židov (Španjolov) 92 in 462 katolikov; med zadnjimi pa je bilo le 78 domačinov, dočim so bili med ostalimi tremi

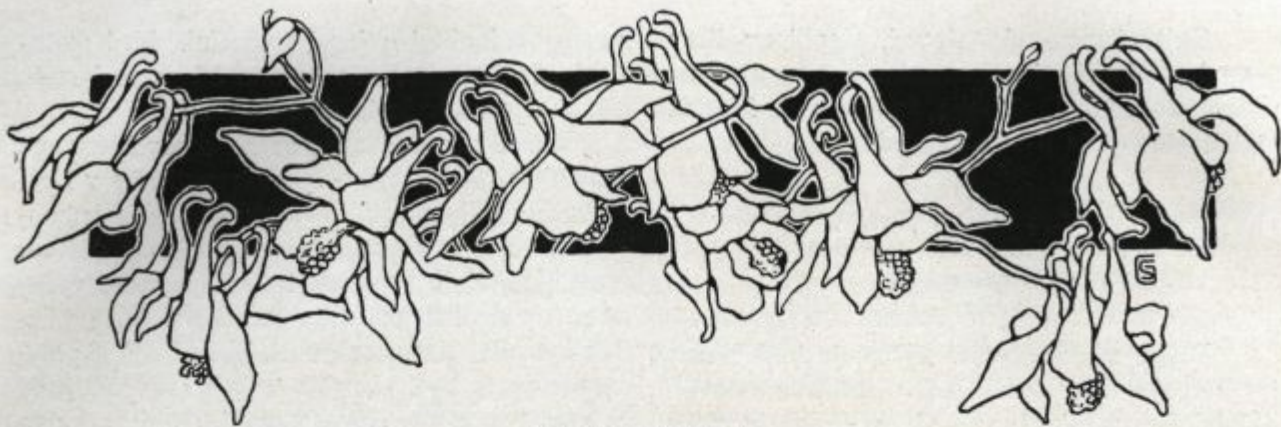
veroizpovedanji skoraj vsi domačini. Med maturanti teh štirih zavodov je bilo 38 pravoslavni, 9 mohamedanov in le dva katolika.

Glede narodne noše se Hercegovci bistveno razlikujejo od Bošnjakov. Mohamedanke v Hercegovini nosijo poleti in pozimi halje iz temnomodrega sukna z zaklopnicami ob licih, da si v potrebi zakrijejo obraz. V Bosni, posebno v Sarajevu in okolici, pa sem videl Turkinje le v haljah iz tanke, sivkaste tkanine. Taka halja je pravzaprav le iz dveh ženskih kril, a zgornje krilo se vrže čez glavo. Konservativni Turki ne vidijo radi tega emancipiranja ter imenujejo tako oblečene ženske zasmehljivo „kapusne glave“. Nenevadna prikazen so mi bile lesene coklje, slične kitajskim obuvalom, t. j. dve povprečni deščici pod lesenim stopalom. To obuvalo nizke cene je prav praktično. V takih cokljah („nanule“) pride ženska z blatne ali prašne ulice do praga sobe, tam jih odloži ter pride v sobo snažnih in bosih nog. Moški nižjih slojev se še niso tako daleč povzpeli v kulturi, ker trgajo poleti le — svoje podplate.

Šele tretji dan sem se mogel ločiti od priljubljene hercegovske prestolnice in od gostoljubnega pobratima, da se popeljem v ponosno prestolnico Bosne, v Sarajevo. (Dalje prihodnjič)



MOSTAR.



MILAN PUGELJ:

VIDA.

I.

Zadnji solnčni žarek se je plazil po po začneli strehi prostrane tovarne, ki je stala samotna in motnosvetla na široki planoti nad trgom. Eno-nadstropna in skoraj štirivoglata je bila; ravne vrste enakih oken so jo preprezale od vseh strani, kakor enakomerno pisani pasovi, dvojce črnih visokih in ozkih vrat na prednjem koncu je bilo videti, kakor dva dolga temna in resna čuvaja. Ne levo je zavila za oglom pot in onstran nje se je širil na daleč velik vrt, posajen ponekod z drevjem, preprežen od belih stez in stezic, ponajveč obsejan z visokimi belimi rožami. Na sredi je stala temnozeleno pobarvana hiša s še temnozelennejšimi okni, preko katerih so se obešali daleč dol po zidu košati nageljni s svetlordečimi velikimi cvetovi.

Na drugem koncu vrta, kjer je stala z zelenjem prerasčena uta, je šetala Vida, mlada tovarnarjeva soproga. Oblečena je bila v črno, ker še niso bili pretekli trije meseci od takrat, ko je dohitela nenadna smrt brata njenega moža. Ni je zadela globoko ta nesreča, ni mnogo žalovala, vendar skoro več, kakor oni, ki so mu bili bližji od nje. Njen mož je bil resen človek; njegov obraz ni nikoli izražal nikakšnih čustev. In smrt mu je bila na svetu najvišja moč, ki je smešno nad njo zgražati se, ki je nepotrebno vsled nje žalovati, ki jo je treba prenašati mirno in človeka vredno. A gospa Julija, vdovela bratova žena, je izgubila najmanj ravnodušja. Bila je pač ženska silno navadne mere, lepa in zapeljiva na zunaj, duša pa plitva kakor luža.

Gospa Vida je bila drobna in skoro majhna, belega, rdečenadahnjenega in svežega obraza, temnorjavih, gostih in mehkih las. Kadar se je nasmejala, so se zategnile njene drobne in fine

ustne v porednoljubeznjiv posmeh, ki se vselej čudnomelanholično razlival po licih in se izgubljal. Temnorjave oči so čudovito ljubile mir, za vsako mislijo so obmirovale, brez utripa so strmele predse, kakor bi iskale večne globine. In tudi njeno srce je bilo tako. Vedno vznemirjeno je iskalo novosti, posezalo vedno nekam globoko v življenje, včasih skoro bolno hrepenelo do sebi samemu komaj znanih ciljev.

Omožila se je bila pred letom. To je bilo takrat, ko so se po njenem dozdevanju njeni nazori že utrdili in izčistili. Življenje samotark in samotarcev se ji je zdelo izgrešeno, nekako vrženo iz tira, po katerem hodi pravo življenje v svojih večnih in neomajnih zakonih. Po njenem prepričanju je bila življenska naloga ženske poiskati druga, ki bo ustrezal predvsem tistim potrebam, ki jih je vtisnila njeni notranjosti narava sama, pronikniti v dno vsega njegovega bistva in tvoriti v življenju tik njega nekako verno in nikoli izpremenljivo paralelo.

Ni bilo mnogo možkih, ki so hodili ob tistem času za njo. Neki poet, ki je bil še mlad, še nadut in pogostokrat naiven, se je trudil okrog nje, neki vsiljivoljubeznjiv uradnik ji je prihajal deklamirat svoje poklone in neki mlad oficir ji je pošiljal velike parfimirane šopke, jahal je vsako popoldne mimo njenega okna in kadar se je ponudila prilika, smehljaje salutiral.

To se je godilo na njenem domu sredi šumnega mesta ob času, ko se je izgubil njen starejši brat popolnoma s poti dostojnih ljudi in se je potepal malopriden in napoldivji bogvekod po svetu, ko je umrla mati, ki ni mogla živeti v zavesti, da je njen sin vsakdanji potepuh, in ko je pričel oče še lahkomišljeneje živeti, kakor je živel do tistihdob. Bogat posestnik je bil oče, ali

njegovo premoženje se je topilo, kakor sneg v spomladanskem jugu. Vse dni je prepil, v poznih nočeh se je vračal v svoje stanovanje — petdesetletni starec — v spremstvu mladih in izprijenih žensk.

Takrat je bilo.

V spremstvu vsiljivljubeznivega uradnika jo je obiskal nekoč njen sedanji soprog, resen, visok, nedosežen, kakor je bil. Ni izgovarjal poklonov, ni govoril vsakdanjosti; kadar je on sedel v sobi, je bilo kakor v cerkvi. Slast je bilo poslušati njegove besede, poglobiti se v njegovo dušo, ki se je zdela brez konca kakor brezдно. Lahko se je bilo z njim poročiti.

Ali razmerje je ostalo od tistega časa pa do današnjega dne, ko se je izprehajala samotna po vrtu, popolnoma neizpremenjeno. Njene želje, ki so šle v življenju vedno tako daleč, so ostale neizpolnjene, cilji, ki je za njimi stremila, so ostali daljni, kakor so bili. Od nobene strani ni bilo mogoče pronikniti v dno njegove duše, nikjer se ni dalo spoznati njegovo bistvo do konca. Resno, nekako strogo dostojno je občeval z njo, in ona je istočasno slutila, da, bila je prepričana, da živi v njegovih prsih dragoceno in bogato srce, ki se razmehča ob svoji uri in izbruhne na dan, da se pretaka po njegovih žilah mlada, čila in bohotna strast, ki polje po telesu, kakor življenje po poletni naturi. In čudno, skoro že bolno je bilo hrepenenje po tistem trenutku, ko bo slonel ob njej popoln človek z vso svojo mehko in vso strastjo, z vsemi slabostmi in dobrotami, ko ji bo razgrnil in podal vso svojo notranjost, vsega sebe samega. Čutila je, da bi se pričelo ob tisti priliki novo, po njenih mislih edino pravo življenje. Drug v drugega poglobljena bi se potopila še globočje v medsebojno srečo, umevala še neizrečene želje, slutila že misli, ki bi šle skrivoma preko srca. Ali vse to je ostalo do tistih časov neizpolnjeno.

Mlada gospa Vida je sedela na kameniti klopi tik ute in je gledala v dno okroglega vodometa, kjer so plavale lene rdeče ribe in bile videti v polmraku skoro črne. Labud, ki se je vozil ves dan po njem, se je že umaknil k počitku v svojo kolibo, in tudi kameniti in prav v vodi stoječi povodnji mož s kopo cevi v roki, iz katerih so brizgali kvišku drobni curki, je bil videti, kakor bi zadremal. Že se je stemnilo ozračje, prve zvezde so se prikazale na nebu, iznad vzhodnih vrhov se je dvigala počasi luna, ogromno, krvaveče kolo, ki se je plazilo po temnomodrem nebu više in više. Mesečina se je razlila po vrtu, drobne sence rožnih stebel in ve-

jic so preplegle peščene steze kakor pajčevina, v rahli večerni sapi so se zibali po njej veliki cvetovi, kakor sanjavi in ogromni pajki.

Srednja okna hiše, ki je stala sredi vrta, so se nenadoma razsvetlila, nevesčja roka se je do teknila klavirjevih tipek, da je zazvenel, kakor bi zakričal

Gospa Vida je vstala in odšla proti hiši.

V veži je že gorela luč, pol stopnic je bilo razsvetljenih, drugo polovico, ki se je dvigala v nasprotni smeri v nadstropje, je zagrinjala gosta tema. Na hodniku zgoraj je bilo končno okno širom odprto in skozi njega je lila mesečina in črtala na tleh en sam svetel in kakor vrata velik pravokotnik.

V tisti sobi, kjer je gorela luč, ni bilo nikogar. Klavir, ki je stal v kotu, je bil širom odprt, tik pulta in zraven na stolu so ležale visoke kope knjig in not. Miza sredi sobe je bila belopregnjena in pripravljena za večerjo.

V sosednji sobi pa ni bilo luči. Širom so bila odprta okna, mesec je sejal po tleh. Vidin soprog je sedel na divanu, ki je stal ob steni sredi obeh oken, trak svitlobe mu je svetil baš v lice in gospe Vidi se je zazdelo, da je njegov obraz nemiren, nervozen, kakor še ni bil nikoli.

In tam ob levem oknu je stala gospa Julija in je gledala po sobi, bujna in visoka, lepa in zapeljiva, kakor je bila. Z obema rokama je popravljala frizuro, gospe Vidi se je zdelo, da zaliva njena lica rdečica, da se njene bohotne prsi burno dvigajo.

Obstala je tik duri, vznemirila se je nenadoma; zapeklo jo je mahoma v prsih in čudna groza jo je spreletela.

„Kod si hodila?“ — jo je vprašal soprog.

„Neznosno je v tej vročini,“ — je dejala tik okna gospa Julija, in Vidi se je zdelo, da je ni še nikoli čula govoriti s tako mehkim, čudno obnemoglim glasom.

Prepih je potegnil mimo, vrata so se odprla na široko, močna luč se je razlila po sobi.

Soprog je vstal, šel je mimo Vide, ki je stala tik široko odprtih duri, blede in skoro trepetajoča, ne da bi se ozrl. Tudi gospa Julija je šla mimo nje, ne da bi jo pogledala. Oba sta sedla za belo pregrnjeno mizo, in ko še dolgo ni bilo Vide, sta jo poklicala.

„Bleda si,“ — ji je rekel soprog, gledal v njen obraz in položil roko na njeno čelo. „Ali si bolna?“

In gospa Vida je komaj vidno zmajala glavo.

II.

Kar je slutila gospa Vida, je bilo neznosno. Kakor ogromno breme je padlo na njeno srce, tiščalo je kakor skala in ni se umaknilo niti za trenutek. Nemirne misli so se množile, kakor sence sredi poletne noči, preplavljale dušo in srce in ga napajale z grozo.

Kajti mogoče je, da se je njen soprog, ki je bil velik, ponosen in krepek, zmotil takrat sam v sebi, ko je sklepal združitev za vse življenje. Kakor se človek človeku mimogrede prikupi, nenadoma priljubi, predno pride spoznanje, tako se je nemara zgodilo ob njegovi ženitvi. Ena sama malenkost mu je morda nenavadno ugajala, za celo vrsto dni ga je preslepila, a ko je pretekel čas, so oči izpregledale in izpoznale. On, velik, ponosen in krepek, si poišče za soprogo njo, ki je majhna, ponižna in slabotna. Njegova resna in globoka duša išče harmonije v njej, ki je otroška, še polna strahu, še plitva in brez vsebine. Brezuspšen je trud, ne najde, česar je iskal in želel, odvrne se od nje tiho in dostojno, kakor vele njegove lastnosti.

Tepca je sram, kadar se zmoti; zardi, pomakne se v kot, kaže nemirno lice in se plaho smeje. Pameten človek ne zardi, njegovo lice se ne zgane, sramuje se kazati svojo zmoto. Ali zaprta globoko v dnu njegove duše peče, kakor žerjavica, tli vse dni brez konca in ne da pokoja. Treba je odpomoči, potrebno je sredstvo, ki bi nekako uspavalo neprijetno zavest, umirilo črva, ki gloje vse dni in noči.

In tako se je dogodilo.

Soprog je posegel po zabavi, po gospej Juliji, po sredstvu, ki naj bi upokojilo grenko izpoznanje. Gospa Vida je bila natančno prepričana, da njen soprog ne ljubi vdove Julije, da je ni še nikoli ljubil in da je ne bo istotako nikoli. On ve dobro, kako plitva je njena duša, kakor luža ob cesti, kakor kaplja na listu. Njena notranjost je prazna in plehka, njeno srce brez pomena, vsakdanjost najpriprostejše vrste, to je njen delež. Njemu je vse to dodobra znano, on ne išče pri njej umevanja, ampak zabave. In ta mu je zdaj na razpolago. Kaj ni požirala vedno hlastno njegovih besed? Kaj ni pila vselej njegovih pogledov kakor žejna nizke strasti? Kaj ni zardela vselej, kadar se je slučajno doteknila njegovih rok? Na ponudbo mu je bila zabava, in ker je je bil potreben, se je odločil. V objemu njenih belih in vročih rok, v bližini njenega mladega, bujnega in s smehljajočo silo življenja prepojenega telesa, tik njenih gladkih in žarečih lic je zaspala neprijetna zavest, kakor obvladana od

nenadne trudnosti; vsaj za uro se je upokojilo grenko izpoznanje, so izginile izpred oči krive zvezde in krive ceste, so utonili zagrešeni cilji.

In vse to se godi nemara že dolgo. Že davno uživa zabavo, že davno je uvidel svojo veliko zmoto. In ker je dober in ljudomil človek, molči in skriva pred njo svoje izpoznanje, občuje z njo resno in nekako strogo dostojno. A ona, ki je še otroška, ki je ob njem nizka in slaba, ga ne razume, navdaja samo sebe z upi in tolažbami, čaka in hrepeni po tisti čudokrasni uri, ko bo on razkrinkal pred njo vso svojo notranjost. Ona upa, ona si želi tako dolgo, dokler se ne priplazi dogodek z dolgo senco, ki sega globoko v ozadje. In kar zasluti, je strašno in brez izgleda na rešitev. Kajti prava moška zavest je neomajna, in prošnje nikoli ne izpreminjajo resničnega prepričanja.

Morda je bilo tako, vendar ni moralo biti. Mogočne so slutnje, vstajajo in rastejo naglo, kakor strahovi. Komaj jih opazi oko, že so veliki in silni, kakor gora; komaj jih sluti srce, že je plašno in obupano, kakor izgubljenec. Velika ljubezen mogoče, obup nad njeno izgubo je podjarmil dušo, nasul nanjo plašnih sanj in jo ž njimi opijanil. Nič se ni dogodilo, ista je ona, isti je on, nikoli se ni ozrla vanj vdova Julija z grehoželjnimi in zapeljivimi očmi, nikoli ni hlastno pila njegove govorice. Treba je le stopiti k njemu, treba mu je razložiti.

„Ti, predragi, pomisli!“

On se ne smeje, njegov pogled je miren.

„Pomisli in daj tolažbe!“

Okleniti se ga je treba z obema rokama, položiti glavo na njegove prsi.

„Temne in neznosne slutnje so prišle nadme, leže na srcu kakor skale, pečejo v duši, kakor neizjokane solze. Glej, videla sem tebe in njo, spominjajoč se: v temni in samotni sobi... Saj ne verujem sebi, saj ne verujem slutnjam, samo še ti reci, da se ni ničesar pripetilo!“

On bi se ne začudil, gospa Vida je natančno vedela, kaj bi storil. Videla ga je skoro tik, čutila skoro, kako je rahlo razklenil njene roke, pogledal nanjo s svojimi mirnimi očmi, s trpko in nezadovoljno potezo krog njih. Kakor še nikoli prej, tako bi se osmešila pred njim, v trenutku bi izgubila ves ugled, tik njega bi stala neznatna in plitva in naivna, kakor marioneta. Zdaj je ne bi več cenil, zdaj ne bi več resno ž njo občeval, zdaj bi ravnal ž njo, kakor z otrokom. In tako bi bila za vselej izgrešena pot do tiste sreče, ki jo hoče doseči; večno nedosegljiv bi ostal tisti veliki trenutek njenega življenja, ki hrepeni po njem že s tako bolnim nemirom.



OTO LIBL: SVETA NOČ.

Kar je slutila gospa Vida, je bilo neznosno. Kakor ogromno breme je padlo na njeno srce, tiščalo je kakor skala in ni se umaknilo niti za trenutek. Nemirne misli so se množile, kakor sence sredi polne noči, preplavljale dušo in srce in ga napajale z grozo.

Kajti mogoče je, da se je njen soprog, ki je bil velik, ponosen in krepek, zmotil takrat sam v sebi, ko je sklepal združitev za vse življenje. Kakor se človek človeku mimogrede prikupi, nenadoma priljubi, predno pride spoznanje, tako se je nemara zgodilo ob njegovi ženitvi. Ena sama malenkost mu je morda nenavadno ugajala, za celo vrsto dni ga je preslepila, a ko je pretekel čas, so oči izpregledale in izpoznale. On, velik, ponosen in krepek, si poišče za soprogo njo, ki je majhna, ponižna in slabotna. Njegova resna in globoka duša išče harmonije v njej, ki je otroška, še polna strahu, še plitva in brez vsebine. Brezuspšen je trud, ne najde, česar je iskal in želel, odvrne se od nje tiho in dostojno, kakor vele njegove lastnosti.

Tepca je stam, kadar se zmoti; zardi, pomakne se v kot, kaže nemirno lice in se plaho smeje. Pameten človek ne zardi, njegovo lice se ne zgane, sramuje se kazati svojo zmoto. Ali zaprta globoko v dnu njegove duše peče, kakor žerjaviča, tli vse dni brez konca in ne da pokoja. Treba je odpomoči, potrebno je sredstvo, ki bi nekako uspavalo neprijetno zavest, umirilo črva, ki gloje vse dni in noči.

In tako se je dogodilo.

Soprog je posegel po zabavi, po gospej Juliji, po sredstvu, ki naj bi upokojilo grenko izpoznanje. Gospa Vida je bila natančno prepričana, da njen soprog ne ljubi vdove Julije, da je ni še nikoli ljubil in da je ne bo istotako nikoli. On ve dobro, kako plitva je njena duša, kakor luža ob cesti, kakor kaplja na listu. Njena notranjost je prazna in pihla, njeno srce brez pomena, vsakdanjost najpriprostejše vrste, to je njen delež. Njemu je vse to dobro znano, on ne išče pri njej umevanja, ampak zabave. In ta mu je zdaj na razpolago. Kaj ni požirala vedno blazno njegovih besed? Kaj ni pila vselej njegovih pogledov kakor žejna nizke strasti? Kaj ni zardela vselej, kadar se je slučajno doteknila njegovih rok? Na ponudbo mu je bila zabava, in ker je bil potreben, se je odločil. V objemu njenih belih in vročih rok, v bližini njenega mladega, bujnega in s smehljajočo silo življenja prepojenega telesa, tik njenih gladkih in žarečih lic je zaspala neprijetna zavest, kakor obvladana od

nenadne trudnosti; vsaj za uro se je upokojilo grenko izpoznanje, so izginile izpred oči krive zvezde in krive ceste, so utonili zagrešeni cilji.

In vse to se godi nemara že dolgo. Že davno uživa zabavo, že davno je nvidel svojo veliko zmoto. In ker je dober in ljudomil človek, molči in skriva pred njo svoje izpoznanje, občuje z njo resno in nekako strogo dostojno. A ona, ki je še otroška, ki je ob njem nizka in slaba, ga ne razume, navdaja samo sebe z upi in tolažbami, čaka in hrepeni po tisti čudokrasni uri, ko bo on razkrinkal pred njo vso svojo notranjost. Ona upa, ona si želi tako dolgo, dokler se ne priplazi dogodek z dolgo senco, ki sega globoko v ozadje. In kar zasluti, je strašno in brez izgleda na rešitev. Kajti prava moška zavest je neomajna, in prošnje nikoli ne izpreminjajo resničnega prepričanja.

Morda je bilo tako, vendar ni moralo biti. Mogočne so slutnje, vstajajo in rastejo naglo, kakor strahovi. Komaj jih opazi oko, že so veliki in silni, kakor gora; komaj jih sluti srce, že je plašno in obupano, kakor izgubljenec. Velika ljubezen mogoče, obup nad njeno izgubo je podjarmil dušo, nasul nanjo plašnih sanj in jo, z njimi opijanil. Nič se ni dogodilo, ista je ona, isti je on, nikoli se ni ozrla vanj vdova Julija z grehoželjnimi in zapeljivimi očmi, nikoli ni hlastno pila njegove govorice. Treba je le stopiti k njemu, treba mu je razložiti.

„Ti, predragi, pomisli!“

On se ne smeje, njegov pogled je miren.

„Pomisli in daj tolažbe!“

Okleniti se ga je treba z obema rokama, položiti glavo na njegove prsi.

Temne in neznosne slutnje so prišle nadme, leže na stcu kakor skale, pečejo v duši, kakor neizjokane solze. Glej, videla sem tebe in njo, spominjajoč se: v temni in samotni sobi. . . Saj ne verujem sebi, saj ne verujem slutnjam, samo še ti reci, da se ni ničesar pripetilo!“

On bi se ne začudil, gospa Vida je natančno vedela, kaj bi storil. Videla ga je skoro tik, čutila skoro, kako je rahlo razklenil njene roke, pogledal nanjo s svojimi mirnimi očmi, s trpko in nezadovoljno potezo krog njih. Kakor še nikoli prej, tako bi se osmešila pred njim, v trenutku bi izgubila ves ugled, tik njega bi stala neznatna in plitva in naivna, kakor marioneta. Zdaj je ne bi več cenil, zdaj ne bi več resno z njo občeval, zdaj bi ravnal z njo, kakor z otrokom. In tako bi bila za vselej izgrešena pot do tiste sreče, ki jo hoče doseči; večno nedosegljiv bi ostal tisti veliki trenutek njenega življenja, ki hrepeni po njem že s tako bolnim nemir.



OTO LIBL: SVETA NOČ.



Gospa Vida je strmela predse, gospa Vida ni našla primerne poti, po kateri bi se umaknila zmotam in temam in slutnjam in strahovom, ki so jo uklenili kakor ujetnico. Vsekrižem so drvile misli po njeni duši; kakor v siloma stisnjen ovoj se je premikalo in bilo srce, za senci, za čelom, po glavi je šumelo, skoro bučalo je, kakor na spomlad, ko se oglašča bučeči jug med bori in smrekami.

Na zofi je sedela, čisto črna tema je ležala po sobi, po zaprtih oknih so udarjale deževne kaplje nekako plaho, kakor bi se bale prebuditi koga iz spanja. Tuintam je švignil preko neba blisk, za hip so se razsvetlila okna, iz teme se je dvignil Vidin obraz, blede, skoro presojen, drhteč kakor v mrzlici.

V temi se je razpravila, legla v posteljo, pritiskala roke na oči in se tresla po vsem životu. Nekaj neznanega je prišlo vanjo, po vsi njeni notranjosti se je razširilo in po vsem telesu, plazilo se je po krvi, po kosteh, gomazelo kakor mravlje in bilo neznosno. In v prsih je čutila nekaj vročega, ki je sililo nekam stran, kakor bi se hotelo izluščiti iz srca, odtrgati od duše, odleteti bogvekam.

Tiho, vse tiše so udarjale deževne kaplje po oknih, redkokdaj so se še razsvetlile šipe od nenadnega bleska in je zatrepetala tema vsled nepričakovane svetlobe. Na hodniku nekje, nekje na stopnicah morda, mogoče nikjer — ali Vidi se je zdelo, da je nekdo zašepetal. Nalahko, tiho je izpregovoril, kakor šepetne ženska, ki ljubi. Ko objame, ko vzdihne na ljubljencevih prsih.

Iz sosedne sobe, kjer je spal soprog, je udaril na uho šum, začuli so se koraki v nočnem obuvalu, vrata njegove sobe so se nalahko odprla, po hodniku so se izgubili tihi koraki.

Gospa Vida se je sklonila v postelji, poslušala je, naglo vstajala, njene nenadoma posinjele ustnice so se tresle.

Vse mirno je bilo zunaj, samo rahel dež je šumljal po drevju, kje v daljini je zalajal pes, s ceste spodaj je prihajal ropot poznega voza. —

Gospa Vida se je ogrnila, stopila do vrat in jih nalahko odprla. Vse temno je bilo po hodniku, komaj končno okno se je svetlikalo v nekakšni motni in polmračni svetlobi, ki je bila videti iz teme kakor gosta jesenska megla.

Vida se je ozrla tja in zazdelo se ji je, da vidi tam dvoje oseb, da obe razloči. Nenadoma je hotela zakričati, iz globoke notranje sile glasno zajokati, ali iz ust ni bilo nikakšnega glasu. Kolena so se ji globoko upognila, z roko se je opirala ob steno in se je plazila proti oknu počasi, kakor senca.

„Kaj delaš tu?“ — je vprašala, ko je prišla do njega in obstala tik odprtega okna. Sam je slonel ob njem in gledal v noč.

„Glava me boli,“ — je rekel — „ne morem spati. Tako soparen in težek je nocoj vzduh, da je še komaj mogoče sopsti.“

„Lahko noč!“ — je izpregovorila Vida s slabotnim, komaj umljivim glasom, odšla je nazaj v sobo in legla. In ko je tako ležala in strmela s širokoodprtimi očmi v temo, se je vzbudila v njej omledna in bolestna domišljija. Tja v temni kot hodnika, se ji je zdelo, tja se je stisnila vdova Julija, zakrita z nočjo je čakala njenega odhoda, z zlobnimi očmi je zrla iz teme za odhajajočo, njene ustne so jo klele. Zdaj mu sloni na prsih, zdaj ga objema in privija se k njemu in ga mami. Šepet je zunaj, to je njen šepet, šum je zunaj, to so njena krila.

„Dvoje ljudij gre po hodniku, vrata v soprogo sobo se odpirajo! — Julija, naj ti gori na srcu moja nesreča!“

(Dalje prihodnjič.)

VOJISLAV MOLE:

PROST!

Prost je utrinek, ki eter brezmejni zažiga,
prost je vihar, ki le lesom izda vso boleost,
prost je le blisk, ki od vrha do vrha gor šviga,
prost je le duh, ki umre za blesk jutrajšnjih zvezd.



VLADIMIR LEVSTIK:
MLADOLETJE.

II.

Doma je bil iz siromašnega kraja. Pridni ljudje so živeli tamkaj, potili so se od rane zore, do pozne noči, molili so, ljubili so Boga, samo denarja jim je manjkalo in živ krst ni poznal tam okoli bogatina. Tisti, ki so šli v Ameriko, so se pone srečili v rudnikih, če pa ne, so se vračali jetični in neverni domov in so umirali brez sreče in brez blagoslova.

Zato so bili tisti ljudje pošteni in surovi.

Justov oče je podedoval zadolženo posestvo. Hiša se je nagibala na vse vetrove, streha je kazala rebra, mršavi in blatni sta stali kravici v hlevu. Toda varala se je usoda, železna je bila roka novega gospodarja. Pehal se je do petinštridesetega leta; in ko se mu je usločil hrbet, je bila nova hiša, nov je bil hlev, polje se je zlatilo in je obetalo, samo reber je bila gola, tam, kjer so bivše dni šumeli očetovi hrasti.

Takrat se je mož razveselil; zaklel je, udaril je po mizi in je dejal: „Ni hudič! Hiša je nova, hlev je nov, vse je novo; še nove babe mi je treba, da bo posestvo Bogu všeč in moji duši v izveličanje!“

Pa je šel in se je oženil. Punica Marjeta ni bila kajsi dekle; velika usta je imela in škrobasto zobovje. Govorila je nerodno, kakor da leži cmok na njenem jeziku, in šest prstov je imela na levi roki; zmotil se je bil Gospod, dal ji je preveč, zato se je jokala kakšna druga, ker je dobila premalo. Ampak pridna je bila mlada Kržanka, nečloveško delavna, močnejši je bil njen tilnik od moževega, njene roke so se napenjale v kitah in mišicah, kakor roke hlapca. In kadar sta se bila z gospodarjem, je ležal on na tleh. Zato je bilo v tistem kraju tako malo pijancev, zato so se obešali krčmarji od siromaštva, ker so bile babnice bolj krepke nego možje.

Ko sta pregospodarila leto dni, je neki petek legla Kržanka v posteljo in je povila otroka. To je bilo dopoldne; popoldne se je napravila in je šla na njivo žet. Drugi dan so nesli malega h krstu. Župnik je bil debel, rdeč in sivih las.

„Bog vam ga blagoslovi!“ se je nasmehnil, ko je zagledal vriščečega fantička. „Kako ga bomo pa krstili? Kakšno ime ste izbrali zanj?“

„Nič nisva premišljala, gospod fajmošter“, se je odrezala mati. „Žetev imamo, dela je čez glavo; še misliti nisva utegnila.“

„Kar sami naj napravijo, gospod, kakor se jim vidi bolj prav in dobro; kar sami naj mu izbero svetega patrona,“ je dodal Kržan.

Župnik se je nasmehnil, pogledal je v zrak, prijel se je za podbradek z levico in je tresnil z desnim sredincem: „Tako, tako . . . Hm, tete, no — recimo, Just naj bo. Just, Justus, to se pravi „Pravični“. Ime ga bo spominjalo, kak mora biti, da pride v božji raj.“

Tako se je zgodilo, da je bil Kržanov prvorojenec Just.

Pozneje so dobili še tri same fante. In ker je bil najstarejši sila bistre glave, je učitelj toliko časa obdelaval očeta, da ga je privolil poslati študirat. Tistikrat je bilo Justu dvanajst let.

Mati Kržanka se je jokala od vesele misli, da bo sin „gospod“. Dala mu je tri dvajsetice, prekrižala ga je in je obstala vsa solzna na pragu, Just in oče Kržan pa sta jo po nenavadno solnčnem kimovčevem jutru odmahala v Ljubljano.

Just je bil priden, kmetska žilavost starišev je bila v njegovi krvi, in še nekaj več. Od kraja je bil silno neroden; vsi so se smejali njegovemu vedenju, z rovtarjem so ga zmerjali sošolci. Toda kakor večina naših kmetiških sinov, tako se je tudi on z nadnavadno spretnostjo prilagodil mest-

nemu življenju in družabni kulturi. Nje prva rosa ga je pokrila kmalu prekinprek, izpremenil se je tako, da ga je gledala v počitnicah vsa vas po strani, češ, da se spakuje po gosposki. Zdaj je imel sedem let učenja za seboj; da ni bilo zdrave barve njegovih lic in krepke rasti njegovega mladeniško silnega telesa, bi bil še komaj kdo spoznal seljaka.

In vendar je bil seljak, kazal je tisto slepo pridnost, gazečo težave, podirajočo jezove, gore premikajočo, ki je učitelju često več od talenta; zato so ga ljubili vsi profesorji in so trdili ob žalostnih dnevnih konferenčnih poročilih, da je edini v razredu, ki ne spada na pašnik.

Seljak je bil v vsi trdi nepokvarjenosti svojega značaja in v brezbriznem, lenem zdravju svoje duše. Res je, da se je polagoma, kamenček za kamenčkom, porušila v njegovem srcu vsa krepka zgradba vere, pol vcepljene, pol podedovane za sto in sto pradedi: to se godi pri vseh resnično silnih in zdravih ljudeh, pri vseh, ki na nikdar ostavljeni poti realnega stremljenja ne najdejo povoda, da bi se zatekli kvišku, čez meje svojega sveta. Tudi knjige in razgovori so pripomogli; in če Just Kržan za svojo omajano vero ni iskal nadomestila, čuteč, da ga njegovo bistvo nikdar, nikdar ne bo zahtevalo, ga zato ni iskal, ker mu je utripala v žilah težka, kmetška kri, zadovoljna z delom in s kruhom, in že pred veki odtujena stremljenju velikih, razdirajočih in gradečih, odtujena iskanju neizprosni in še v smrti nepobitih, ki se pne kvišku zaradi sebe, na svojo lastno višino.

Bil je moralen, ker ni bil nemoralen. V urah, prešepetanih s tovariši v večernem polmraku siromašne dijaške sobe, ali pri čitanju čudnih, s tujo strastjo nadahnjenih knjig so pač večkrat silile skrivnostne želje na gladino njegove duše. Toda umirale so, preden so prišle na vrh. Just Kržan si je govoril: Res mora biti sladko tako in tako — ali čemu, ko pa treba ni?

Včasih mu je bilo, kakor da nosi v sebi veliko resnico, čisto in kristalno, vso svojo in pokrito z bisernim pajčolanom, da je sam ne vidi. Ni se mu hotelo, da bi dvignil tisti pajčolan zaradi sebe, in sram ga je bilo, da bi ga dvignil zaradi drugih. Njegova narava in njegova usoda je bila ta, da se prilagodi tuintam, pa ostane v sebi vendarle on, on sam, drugim skrit in sebi samemu nerazodet.

Kadar je zelo, zelo razmišljal, si je večkrat dejal: Takole bom živel do smrti; morda bom dober, morda bom tudi grešil, če me bo volja... Prijeten bom drugim, prijeten bom sebi; brigal

se bom za to, kar bo mogoče položiti na dlan in poizkusiti ali pokazati naokoli. Enkrat bom pa umiral. In tisto uro pride silen strah nad mojo dušo, tisti hip me zaskeli vprašanje: Nič nisi sejal, kaj boš žel? Iskal nisi, kaj boš našel? Trosil si in štedil si, kakor te je gnalo; kako boš odgovarjal, če je kaj tam, onstran tiste meje, ki zate ni bila postavljena, ker je nisi čutil?

Vedel je, da se takrat uklone svoji grozi do tal, da pade na kolena pred sodnikom, ki ne ve, če v resnici čaka nanj, in ne ve, če mu bo odpustil, ako čaka nanj. No, tako bo pač, kakor je pri vseh drugih; umrl bo, kakor umirajo drugi, naj tudi živi, kakor drugi. Toda bal se je takih premišljevanj.

Včasih se je čudil, kadar so pripovedovali tovariši svoje lepe in manj lepe zaljubljene dogodke. Tudi, ko bi bil pomislil, da ni vse resnica, kar človek govori, in da si nadevajo v naših besedah pogostoma tudi neizpolnjene sanje lice doživljajev, bi se bil vendarle zavzel, da so te izmišljene ali resnične reči tako daleč od njegovega življenja.

Ljubezen! Ali je on sploh vedel, ali je bil že kdaj čutil in okusil čar tega skrivnostnega mamila duš? Včasih mu je bilo, kakor da zaostaja za drugimi, ker še ni nosil v sebi misterija, sladke in opasne, za človeško pot po zemlji tako velepomembne bolezni. Da bi mu bila ženska kdaj že več, nego bitje, ki ni njegovega spola in ne nosi njegovi enake obleke, bitje s svojim svetom, z mislimi in z naravo, ki je marsikdaj ni razumeti?

Enkrat nemara... Takrat mu je bilo deset let; v domačo ljudsko šolo je še zahajal in lepo učiteljico je imel. Visoka je bila, vitka in bledega obraza; če se ne moti, je imela črne oči, zakrite z dolgimi, gostimi trepalnicami. Bolehala je, ni ga dolgo učila; kar nenadoma je ni bilo več v šolo; legla je, in mesec dni nato so jo spustili v grob, tam za sivimi zidovi vaške cerkve. Vse svoje žive dni ni bil Just tako priden, kakor pri nji. Če ga je pogledala, je strepetal; če ga je pokarala, se je razjokal; veselil se je ur pouka, kakor se duša v vicah veseli nebes.

Nekoč je bil nenavadno lepo spisal svojo nalogo; učiteljica ga je pohvalila, ko je obstala poleg klopi, oprla se nanjo z levico in mu z desnico dvignila glavo. Nasmehnila se mu je, pa je šla dalje; a Just si je umislil čudno reč; dvignil se je v klopi in je poljubil kraj, kjer je počivala njena roka. Tisti hip je prišla učiteljica do zadnje klopi in se je ozrla; drugi otroci so rekli, da je silno zardela, dočim je vsa šola bušila v prešeren

paglavski smeh. Prišla je nazaj, obstala je pred njim in ga je pogledala s strogostjo; rekla pa ni ničesar. No, in kmalu potem je umrla. Just je bridko jokal za njo...

Morda je takrat slutila njegova duša, kaj se skriva v kupi ljubezni? Pozneje mu ni bilo nikdar več tako. Zakaj, to pač ni ljubezen, kar mu je besedičil širokousti Sinjur tisto zagonetno noč v kavarni „Italiji“: Zaradi Ivke...

Poučeval je pri njenih stariših, nje bratu prvošolcu je bistril nesposobno glavo za trideset kron na mesec; lepa inštrukcija je bila, samo bogati trgovci plačujejo tako dobro. Oče ni nikoli motil pouka; tudi gospa je prišla le redkokdaj. A večkrat je stopila v sobo sestra Ivka, poldorastlo dekle s prav nič mikavno zunanostjo; blede je bila, s čisto rdečimi lasmi; oči so ji bile velike in modre, ustnice tenke, temne kakor kri in nemara nekoliko predolge. Govorila je s slabotnim suhim glaskom, vljudno in ponižno; malo sloka je bila, venomer se je držala naprej.

Prišla je, poiskala je kakšno reč na mizi ali na omari; nasmehnila se je s tihim, toplim usmevom, vprašala je, če je Mirko priden, in je zopet odšla. Toda Just Kržan bi je bil gotovo pogrešal, da se dva dni zaporedoma ni prikazala; in nič drugega. Vse, kar je čutil, je bila zavest, da je dobra, zelo dobra, in da se mu smili, ker je videti vedno nekako bolna. Zato je bil prijazen z njo, kolikor je znal; in spoštoval jo je, sram bi ga bilo pred njo, ako bi ga pogledala in bi imel zlo na vesti.

Ko so se pričeli plesni tečaji, se je zgodilo, da sta se videla tudi zvečer, po dvakrat na teden. Pa so začeli jeziki raznašati, da ga milo gleda, da je zaljubljena vanj, no, in kmalu so vedeli reči, da jo mara tudi on, in enake brezobraznosti.

Ampak Just Kržan je bil ves prepričan, da ni tako; to, kar so mu o ljubezni govorile sanje tihih, redkih hipov, ko odmeva duša v svečanosti, kakor od daljne pesmi nedeljskih zvonov — tega ni bil okusil; da niti to ni ljubezen, je spoznal šele pozneje.

Samo zdaj, samo zdaj! Zdaj je bila že zima, božič se je bil poslovil, s snegom in ledom je novo leto pozdravilo mesto; ljudje so se zavijali v kožuhe, koraki so škripali v mrzlih nočeh, kakor da kamen govori sam s seboj. Čas je tekel, dnevi so prinašali nove dogodke in so brisali stare iz človeškega spomina; le Justu se je zdelo, da je otrpnil svet in se ni zavrtel dalje od tistega trenutka, ko je prvič pogledal v njene oči. Vsi dnevi in vse noči, ki so sledile tisti noči, so mu

bile zgolj nadaljevanje enega samega usodnega trenutka.

Če to ni bila ljubezen: ta nemir, ta opojna napetost duše, ta bolest, vseh čarov polna, te misli, same sebe iščoča in sebe samih se sramujoča! Ta neizogibnost, ki ga je v vseh obupnih bojih z lastno voljo kruto silila, misliti nanjo, želeti je in jo hoteti vsako uro, vsako minuto, od hipa do hipa! Včasih mu je že bilo, kakor da je premagal svojo mlado, prvorojeno strast: ves gnus in vse grehe si je bil mislil o Gretki, vse svoje zlate misli je bil dvignil od nje in jo je razgalil pred seboj v vsej smešni ničevosti živega in živalskega človeškega trupla. Toda takšnim prezgodaj pozdravljenim zmagam je sledil za petami blazen strah, da ostanejo zmage: da ne bo več nje v njegovem srcu, da ugasne ljubezen in da se zruši vse njegovo bitje, ki od enega samega pogleda ni več poznalo cilja razen nje.

Just Kržan se je drugo jutro zbudil s težko glavo; nekaj mrzlega in morečega je bilo v njegovih čustvih; in ko si je zmel oči, se je zavedel, da ga je sram, sram samega sebe in vsega sveta.

In potem se je pričel s hrepenenjem spominjati nje; s hrepenenjem, rastočim brez prestanka. Že drugi večer ga je gnalo, da bi šel in bi sedel k tisti mizici nasproti bufeta, samo za četrte ure, samo toliko, da jo vidi.

In vendar ni šel. Čutil je, da zardi, kakor hitro se srečajo njuni pogledi. Sedel bi, v stran bi gledal, niti črhniti si ne bi upal; in če bi izpregovoril, bi se izdal. Temu se je upiral njegov ponos. A kako drugače? Priti, pogledati, zmagati, vzeti svoj plen, kakor Cezar podjarmljeno Galijo? To ni mogoče.

Po dolgih borbah se je vendarle napotil tjakaj, čez teden brezkončnih, predvumljenih dni. Zvečer je bilo, kavarna še ni bila polna ljudi, kakor zadnjikrat: pusta sta stala biljarda in dva natakarka sta postopala okrog njiju, s podlim smehom na obrazih. Kdovekakšen je moral biti dovtip, ki sta se mu smejala...

Just Kržan je z utripajočim srcem obstal sredi kavarne. Po glavi mu je mahoma šinila misel: „Ako sedem zopet tja, si bo Gretka mislila, zakaj sem prišel; tudi natakarka me bo videl; ako se me poloti zadrega, jo utegne opaziti. Vsi bodo vedeli, česa iščem; Gretka se bo smejala, natakarka se bo rogal, vsi se bodo norčevali.“

Zato je sedel dve mizi dalje od blagajne; naročil je kavo in časopis. Pa kako bi mogel čitati? Kmalu ga je obšla jeza nad samim seboj. Čemu je sedel semkaj? Ali ne ve, zakaj je pri-

šel: da jo vidi! Mar to ni otročje? Kaj jih končno briga, drhal, kar on počenja, magari, da se zaljubi v vraga samega; naposled so tudi preneumni, da bi zalotili za njegovim ravnanjem njega skrita čustva. Prav nikogar ne briga; in če bi se mu rogala Gretka, tudi njo bi — bogme . . .

Pogledal je kvišku, da bi se presedel; takrat so se odprla vrata na desni strani blagajne, potegnil je preprih, in v kavarno se je privarilo ogromno telo debelega meščana, veledostojno oblečeno, z umetno pisano kravato, s prstani na rokah, s krtačastimi lasmi in s prelepo glorio zadovoljnosti na zalitem obrazu. Ves rdeč je bil prišlec, kakor zlikana ponev iz bakra; Justu se je vrnila barokna misel, da bi zazvonilo, ako bi ga s palico po glavi.

„Dober večer, gospod Petavs! je zaklical natakakr oddaleč in mu je stekel nasproti.

„Hvaljen bodi, Bog ga daj!“ je odzdravil meščan. Nato je obstal in je počakal, da mu natakakr odere debeli, težki kožuh, ki ga je varoval mrazu.

„Kontuševke mi dajte, kontuševko!“ je dejal zgovorno in se je spustil za mizico, kamor je hotel Just Kržan. „O, dober večerček, dekelce! Kako, no, kako je kaj? Kako, kako?“ Morda je bil pijan.

Gretka se je zasmejala, kakor kraguljček.

„Nič hudega“, je zaklical z veselim glasom, „vse je še po starem, vse kakor dopoldne“.

„Aha! Kaj pa . . .“ Meščan se je dvignil, stopil je k bufetu, naslonil se je s komolcema na svetlo kovino in je začel govoriti Gretki na uho, potihoma, polglasno, tako da Just ni mogel razumeti besed.

Gretka ga je poslušala; izprva je zardela, nato se je zasmejala; polagoma ji je pa postalo dolgčas. Ozrla se je po kavarni, zagledala je študenta in dolg je bil njen pogled, ki je legel Justu na lice. Takrat se je okrenil tudi gospod Petavs; pol nevoljno, pol prezirno je pomeril fanta z očmi in debele ustnice so mu strepetale.

Justu Kržanu je bilo mučno; zazdelo se mu je, da se je mahoma iztegnilo iz težkega, pretoplega zraka tisoč nevidnih prstov, ki ga tišče za vrat in ga hočejo zadaviti. Prijel je za časopis, da bi čital, razprostrl ga je pred očmi. In takrat mu je nekaj vdahnilo misel, da je stisnil desno polovico lista s palcem in s kazalcem in je potegnil; s tihim šumom se je pretrgal papir in na sredi je nastala špranja: prav dobro je videl skozi njo bufet in Gretko, ki ni

več poslušala meščana, temveč je listala po računski knjigi.

Dolgo jo je gledal . . . Njeno lice je bilo silno nedolžno in mило; Justu se je videla kakor svetnica, poznavalec ženskih bi bil pa vsaj dejal, da se zdi skoro še devica. Visoke obrvi so bile kakor dvoje čarobnih znamenj, dvoje amuletov ljubezni; študentove misli so plamenele, ko je zrl na njihova loka. In kako čisto in krasno se je nižala črta pravičnega tilnika do roba skromne bluze, nad prsi majčkeno odprte . . .

Gospod Petavs je govoril in govoril. In ko se je naveličal, videč, da ga dekle ne posluša, je z veliko navdušenostjo vzkliknil nedostojno besedo in je sedel nazaj.

V trenutku, ko se je obrnil, je Gretka ostrc pogledala Justa. Za hip; nato se je nasmehnila, da so se oddaleč zasvetili zobki. Počasi, kakor slučajno je dvignila desnico do ust in jo je obrnila proti njemu. Na to se je zopet nasmejala.

Just je zardel za svojim časopisom, kakor da ni skrit, kakor da ga vidi. Ali je čutila njegov pogled? Kaj to pomeni? Povesil je list; njene oči so ga pozdravljale še vedno.

Kakor v omotici je poklical natakakrja in je plačal. Odšel je skozi druga vrata mimo blagajne. Z veliko zadrego je pozdravil Gretko; postal je pri nji, izpregovoril je par besed, najlepših, kar si jih je mogel izmisliti v svoji boječnosti. Pred njo je stala vaza, zelo vsakdanja in meščanska vaza iz modrega, neprozornega stekla, pobarvana z mičnimi rožicami in metuljčki. Pet težkih nagljev je viselo iz nje; čisto temni so bili, temnordeči, temnejši od krvi. Dišalo je od temnih, težkih nagljev in od Gretkinih las.

„Ali mi daste nageljček, gospodična?“ je poprosil Just Kržan, ker mu je prišlo tako na um.

„Zakaj ne?“ je dejala Gretka z usmevom. „Kar vzemite si ga.“

„Potem rajši ne.“

„Kako da ne? Če vam pa pravim?“

„Tako da ne! Če mi ga daste sami.“

„Sama?“ se je zavzela Gretka. Oči so ji igrale in v usmevu so se zazibala ustna. „Zakaj pa hočete, da sama? Kaj?“ In s pogledom sodnice je obstala pred njim, v šegavi strogosti, ki ji je pristojala, kakor nobeni; vsaj Justu se je videlo tako.

Molčal je Just Kržan; beseda mu je silila na jezik, a smešno in nesramno se mu je zdelo, da bi jo izrekel. Gledal jo je nepremično, na pol obupno, in še bledejši je bil v obraz.

„No, ali več ne govorite z menoj?“ je nadaljevala neizprosna Gretka. „Nageljček hočete, odgovorite pa ne? Dobro; obdržim ga sama. Srečno pot!“

In spustila je oči na knjigo, kakor da njega sploh ne vidi več.

Takrat je v študentu prekipelo. Oči so se mu razširile, stresla se je roka, ki jo je bil položil na bufet — zakaj, droben prstan iz starega srebra je imel na sredincu — kakor stena mu je postal obraz. Mehanično so se zganile ustnice in so rekle tiho, počasi in razločno:

„Zato hočem, da mi vi sami daste nagelj, ker — ker vas imam rad . . .“

„Kaj pravite?“ je dejala Gretka, kakor da ga ni slišala, napol iz sanj.

„Rad vas imam, Gretka; zato hočem nagelj iz vaše roke!“

„Res?“ Zasmejala se je. „Ali prav za res?“

„Še bolj ko prav zares.“

„O, gospod, zgodi se tvoja volja“, je menilo dekle. Iztegnila je roko nad vazo, povesele so se ji težke trepalnice. Nato je mahoma zardela, temno, škrlatno, do ušes.

Just jo je požiral z očmi; čutil je, da se mu ožijo prsi in se same upirajo dihanju.

„Ne, ne tistega!“ je dejal nenadoma, samo da jo je mogel prijeti za roko. „Ta je lepši, dajte mi tega!“ Tako mehka je bila njena polt. Zdelo se mu je, da nobena pod solncem nima enake. In sam pri sebi se je čudom zavzel nad svojo mislijo in nad zavestjo, da mu prihaja pohujšljiva naslada iz dotike teh gladkih ženskih rok.

Gretka mu je pripela nagelj z buciko, ki jo je poiskala v lastni bluzi, ravno tam nad levim oprsjem. Nato sta si dala roko: oko se je spustilo v oko in je iskalo. Gretkine oči so bile nekako vlažne; in ko je študent hipoma zagledal v njih tisto skrivnostno in nerazrešljivo, ga je postalo sram, nepopisno sram, in kakor svinčeno breme se mu je utrgalo nad srcem. Burno se je obrnil proč in šel.

Toda skrivnost je bila povedana, vez je bila storjena; težko je bilo pozabiti, težko ne-

hati. Just Kržan se je branil, dokler je mogel; nato se je vdal prvič, drugič, tretjič in naslednje-krati, dokler se ni privadil in ni vsaj vsak drugi dan presedel večera v kavarni.

Redki so bili trenotki, ko sta mogla govoriti; večinoma je bilo preveč ljudij. Just je sedel plašno in srdito v svojem kotu, ljut na goste in nase samega; le včasih je skrivaj pogledaval k bufetu, le včasih je prestregel Gretkin pogled. In tudi takrat, kadar sta mogla govoriti, sta obadva odlašala tiste sladke, goljufive besede, ki jih je brez banalnosti tako težko izreči in v katerih je tudi največjemu duhu izvirnost nemogoča.

Velika je bila njegova ljubezen. Ubogim, majhnim, poslušnim in jokavim psičkom enake, so tekale misli za njo. Vse njene črte, vse njene geste, njen glas in vsa neizrekljiva atmosfera njene bližine je živela v njegovem spominu.

Včasih se mu je zgodilo, da je sedel ob knjigi. Zavedel se je, da se smehlja, smehlja že dolgo časa, in da mu je blago v duši, pa da sam ne ve, zakaj. In ko je v nekem takem hipu stopil pred zrcalo in je videl svoj obraz, se je zavzel in začudil, ko je spoznal, da usmev na njegovih ustnih ni njegov, temveč njen.

Študiral je odslej nerad in s težavo. Kaj mu je pomagalo, naj si je še toliko časa sledil mrtvim, brezizraznim črkam, ko vendarle ni mislil na njih pomen? Ves občutek, ki ga je imel nad knjigo, je bila tajna, drveneča pobožnost pred nepojmljivo simboliko besednih slik, vrstecih se na papirju. „Hudoben“ se je videlo lokavo in zavratno, pri besedi „hraber“ se je spominjal Špartancev, pred „poljubom“ je zardel, pri besedi „ljubiti“ je postal zaljubljen.

Tovariši in profesorji so opazali, da hodi rakovo pot. Nekaterim je bilo prav, drugi so se čudili, tretjim pa je bilo žal, a vsi so ugibali med seboj in so domnevali raznovrstne reči. On je bil tih in zaprt, sam vase zaklenjen, v vsem, kar se je tikalo vzroka njegove vsem nejasne izpremembe; družbe je pa bolj iskal, da je tešil svojo lastno vest in svoj ponos v njegovem boju proti ljubezni, tešil ga nad tem, kar so drugi manj previdno izdajali o sebi. (Dalje prihodnjič.)





NOVO ČEŠKO GLEDALIŠČE V PRAGI.

 d leta 1883 imajo Čehi v Pragi svoje veliko „Narodni divadlo“, čegar umetniško delovanje in obenem njega narodnočeški pomen je znan v domovini in tujini prav tako, kakor so znani njega živi in prijateljski stiki z našim slovenskim in hrvaškim gledališčem.

Toda niti to veliko narodno gledališče s tremi malimi stalnimi predmestnimi gledališči vred ni zadoščalo več potrebam češke dramske umetnosti in češke publike v Pragi. Saj se je razvila češka dramska produkcija v toliki meri, da ni imela več dovolj prostora na sceni Narodnega divadla; prebivalstvo praških predmestij, zvezanih neposredno s Prago in tvorečih ž njo eno samo veliko občino, pa je naraslo po številu, inteligenci in imetku tako, da mu je bilo čvetero čeških gledališč premalo. Zato se je zahtevalo drugo veliko češko gledališče v Pragi neprestano že skoraj dve desetletji dotlej, da se je končno tudi tej narodni zahtevi ugodilo na najlepši način.

Mestna občina Kraljevskih Vinogradov, obsežnega, povsem modernega in nad 70.000 prebivalcev imajočega praškega predmestja, se je namreč l. 1902 odločila, da postavi sredi mesta novo gledališče iz svojih lastnih sredstev, torej brez narodnih zbirk, s katerimi je bilo zgrajeno Narodni divadlo. Občina se je nato takoj lotila izvršitve tega sklepa. Razpisala je konkurenco za najboljši načrt ter je prejela celo vrsto načrtov, med katerimi je bil izbran najprimernejši načrt arhitekta profesorja Al. Čenského iz Smichova. L. 1905 se je začelo gledališče graditi ter je bilo letos poleti dograjeno. Dne 24. novembra t.l. so novo češko gledališče, ki nosi ime „Mestké divadlo Kralovských Vinohradu“ slavnostno otvorili ter se je ž njim pomnožila vrsta slovanskih narodnih gledališč, kakoršna so praško Narodni divadlo, kra-

kovsko gledališče, Lvovski „Teatr miejski“, „Česke divadlo“ v Plzni, „Zemaljsko kazališče“ v Zagrebu, „Kralj. srbsko pozorišče“ v Belemgradu in končno tudi slovensko gledališče v Ljubljani. Tekom prihodnjih pet let se otvori pač tudi še novo stalno gledališče v Brnu in novo malorusko gledališče v Lvovu.

Mestno gledališče Kralj. Vinogradov je lepa stavba v slogu pozne renesanse ter je zgrajeno zunaj in znotraj z izbranim arhitektonskim okusom tako, da v polni meri ustreza zahtevam modernega gledališča, umetnosti in publike. Gledališče ima 10 m. svetlobe, je jako zračno ter je v njem prostora za 1280 oseb. Lože ima le v pritličju in v I. nadstropju a vse so velike, praktične in opremljene v žoltordeči barvi. Gledališče sploh je belo in žolto; sedeži pa so žoltordeči. Razsvetljava je seveda električna ter je sredi stolpa ogromen lesteneč, po stenah pa veliko število žarnic. Krasen je vestibul s svojim stebrovjem rožnate boje.

Slike na stropu je izvršil umetnik Fr. Urban ter je komponiral strop kot odprt pogled v nebeške višine, koder plavajo geniji in poosobljene umetnosti. Poleg železnega in medaktnega zastora ima gledališče še glavni zastor — umotvor umetnika Župana. Zunanost gledališča s piloni, na katerih se visoko dvigajo velike alegorske skupine kiparja Milana Havlička, in z ogromnimi okni ter s krasnim portalom dela najokusnejši dojem.

Naj se misli o gledališču kakorkoli, o njegovem pomenu v življenju naroda ni spora, in češko gledališče pomenja češkemu narodu pravi paladij; tjakaj so se zatekli stari rodoljubi, da so govorili k ljudstvu, odondi si je odnašalo ljudstvo okrepčajočo zavest svoje narodne eksistence. Niso bila samo umetniška vprašanja, na katera se je v češkem gledališču odgovarjalo v njega začetkih, toda vselej so bila

ta vprašanja eminentno kulturna in z narodnega stališča silno važna.

Naša doba zahteva od dramske umetnosti nekaj drugega in zre drugače na gledališče; nič več ne govorimo: „gledališče mora“, „umetnost ima“, kakor se je to govorilo, ko so se slovanska gledališča začela, saj vemo, da vseh tistih „mora“ in „ima“ ne opravi deset gledališč. Dandanes se zvišane umetniške zahteve tesno spojujejo z narodnogospodarskimi in gledališče mora predvsem prospevati materialno, mora donášati ali pa vsaj vzdrževati samo sebe, ako naj je „življenja sposobno“. Doba hladnega računanja polagoma črta besede „požrtvovalnost“, „navdušenje“, „ideali“ iz svojega slovarja, in gledališki ravnatelj mora biti dandanes ne le umetnik, nego tudi izboren finančnik. Da pa more umetnik finančnik — nov pojav modernega stoletja — izvršiti in doseči svoj program, mu treba modernega gledališča, ki ni le umetniški objekt, nego tudi praktična, velike dohodke donašajoča, ogromnega poseta vseh najrazličnejših vrst ljudstva sprejemljiva hiša. Najlepše, a pasivno gledališče je življenja nesposobno ter mora propasti. Po teh načelih je ustvaril arhitekt Čensky vzorno gledališče, ki daleko nadkriljuje šablonske zaboje trdk, kakoršna je Fellner in Hellmerjeva. Novo gledališče Kr. Vinogradov ni nikak palazzo, nikak fondaco, niti mausoleum, nego modern dom moderne umetnosti za moderne ljudi. Vestibul, foyer, hodniki in igrališče učinkujejo diskretno, brez vsiljivega ponka in so polni harmonije svetlih, lehkih, barvenih tonov; povsod luč, prostranost, komodnost, mnogo zraka, povsod okusnost in fina, nebahava in ne ponarejena eleganca.

Gledališče se je zgradilo pravzaprav le za dramo. Toda publika je jako odločno zahtevala, da se mora gojiti tudi opera. Zato se je sprejela v prvotno le dramski program naknadno še opera. Igralo se bode takoj spočetka vsak večer, ob nedeljah, praznikih in sredah pa celo dvakrat na dan. Popoldanske predstave ob znižanih cenah so namenjene ljudstvu.

Občinski svet Kralj. Vinogradov je izročil vodstvo gledališča do 30. julija 1914 istemu društvu, ki je umetniško založilo in vodilo češko deželno in Narodni divadlo v Pragi od leta 1880—1900. To društvo ima torej že bogate izkušnje in pa znaten kapital. Predsednik tega „Spojenega društva Narodnega divadla v Pragi“ je dr. Karel Marek, odvetnik v Pragi. To društvo je izvolilo artističnim in gospodarskim ravnateljem gledališča pisatelja dramatika g. Fr. Ad. Šuberta, ki je bil od l. 1883—1900 ravnatelj Narodnega divadla, dramskim dramaturgom pisatelja Jaroslava Kampra

ravnateljem opere skladatelja Ljudevita V. Čelanského, in tajnikom dramskega pisatelja Vaclava Štecha.

Spričo velikega števila čeških dramskih, pevskih in godbenih umetnikov in umetnic ni bilo težko sestaviti izboreno ensemble za dramo in opero. Angaževane so bile torej najboljše moči stalnih čeških gledališč, potujočih družeb ter gledališč v Petrogradu, Ljubljani*, Zagrebu i. dr. K operi je pripojen tudi balet z baletnim mojstrom gosp. Trojanovskim iz Krakova. Kapelnika sta g. g. Juna in Piskaček, vodja opreme g. Venig, vodja šermov g. Farkač. Operni zbor šteje 38, baletni zbor 15 in orkester 48 članov. Ves personal gledališča šteje okoli 280 oseb.

Precejšnjo zadrego za novo gledališče je bil kartel deželnih dveh gledališč, t. j. češkega Narodnega in nemškega gledališča, ki sta imela v Pragi izključno pravico uprizorjanja za vsa nabavljena dramska dela, tako da bi se ne smela uprizoriti nobena drama in nobena opera, ki se je kdaj podala njima, nikjer drugje, kakor le na njunih dveh odrih. Z osebnim posrelovanjem v Parizu, Berlinu in na Dunaju ter z neposrednim stikom s češkimi dramskimi avtorji in opernimi skladatelji pa je premagalo ravnateljstvo hitro tudi to oviro. Takoj za začetek si je znalo gledališče pridobiti veliko vrsto izvornih čeških dram in oper ter si izposlovati prve uprizoritve v češkem jeziku raznih francoskih, italijanskih i. dr. novitet.

Že danes se kaže največje navdušenje in najtopleje zanimanje za novi umetniški zavod med praškim občinstvom. Tako se je nadejati ne le velikega umetniškega, nego tudi gmotnega uspeha. Edini nedostatek gledališča je ta, da nima od nikoder nobene stalne subvencije. Pizensko „Mestké divadlo“ ima mestno letno podporo 75.000 K, „Narodni divadlo“ dobiva od dežele 280.000 K, le „Mestke divadlo Kral. Vinogradov“ je navezano na lastno silo in na svoje občinstvo.

Dal Bog, da bi imelo i pri tem vsestranski uspeh, ki bo potem ne le uspeh češke umetnosti, nego obenem uspeh slovanske umetnosti sploh! Ako rastejo bratje Čehi v umetnosti ter na drugih poljih civilizacije in politike, raste tudi umetniška sila in vpliv vseh avstrijskih Slovanov, torej tudi Slovencev. Zatorej želimo najlepšega razcvita in najboljšega uspevanja češkemu novemu umetniškemu zavodu, ki je vzrasel na Kral. Vinogradih kakor nov dokaz zmagovitega uspevanja češkega naroda.

* Iz Ljubljane so prešli na to novo gledališče: ga. M. Taborska, gdč. g. V. Taborsky, g. O. Boleška, g. A. Dobrovolny, ga. M. Skalova gdč. M. Reissova in g. J. Ouředník.

VOJESLAV MOLE:

JAZ.

Moj dom je siva, nepregledna cesta,
pradedu moja davna blisk in grom,
gasnoča zvezda moja je nevesta
in Bog moj — svet razdirajoči dvom.



VOJTEH PREISSIG:
SNEG.

LISTEK.

KNJIŽEVNOST.

Meško Ksaver: Na Poljani. Knezova knjižnica. Izdaja Slovenska Matica. XIV. zv. 1907. — Ljubezen, vse oplojujoča in oživljajoča ljubezen zmaga vse in zaceli vse rane, ker je močnejša nego ves svet... Kjer ni ljubezni, je smrt, pogin... To je rdeča nit, ki se vleče skozi vso to veliko povest simpatičnega pripovedovalca Meška. Vzporedno s to nitjo pa teče druga, ki jo je jasno izrazil mladi župnik na Poljani: „Vneti treba vsa srca za resno, neumorno delo, ker izvor in začetek življenja je delo in v delu je dopolnjevanje življenja.“ To je zdrava in zato lepa tendenca najnovejšega umetniškega dela Ksaverja Meška. V poetskem, lirskonežnem, vznešenem ter plastičnem jeziku, polnem pestrih prispodob in umskih utrinkov, opisuje avtor življenje na Trati. Tu ni bilo ljubezni in zato tudi ni bilo blagoslova. Tu je vse usihalo, hiral, razpadalo. Toda končno je izvala celo iz razvalin vse ogrevajoča ljubezen novo življenje.

Iz vsake strani vidimo, da se je pisatelj z veliko, idealno ljubeznijo v duši posvetil delom ljubezni, humaniteti, odpustitvi in dviganju palih, nesrečnih. Kako mehko, kako nežno je vse to beletristno delo! Mnoge strani se čitajo, kakor da jih je napisala rahločuteča ženska globoke duše in bujne fantazije. Dolga, jako dolga vrsta oseb stopa pred nami v povesti „Na Poljani“; mnogo teh Poljancev je dobrih, pridnih, plemenitih; nekaj pa je med njimi tudi slabih in njih srce ne pozna ljubezni. Kakor izklesani, z ljubeznijo izcizelirani stoje pred nami plemeniti Poljanci, dočim se izgubljajo v megli slike zlih Poljancev. Ne moremo zameriti blagemu pisatelju, da se oklepa dobrih oseb svoje povesti z večjo simpatijo in ostaja pri njih dalje časa kot pri slabih. Zdi se mi to dejstvo za Meška naravnost značilno. Kako lepo je slikan stari, blagi župnik, ki ga boli vse, kar zadene hudega faro! Ginljivo je, kako se ta plemeniti mož muči v svoji tankovestnosti še na smrtni postelji z očitki, da ni izpolnjeval dovolj svojih dolžnosti, da ni hodil vztraj-

neje za izgubljenimi, da ni poklekal pred njimi ter jih ni živeje rotil, naj krenejo na pravo pot. In njegov naslednik, mladi župnik, modern, naobražen mož je v resnici „svetilnik, postavljen na goro“, ki je svetil daleč na okrog... Izmed onih je bil, ki jim je vse: „Bog, ljudstvo, domovina“. Tako ga pisatelj opisuje, a kaže nam ga tudi v dejanju, da je bil resnično tak. Najbolj plastično stoji pred menoj enooki „pismouk“, poštni sel Florjan, dasi pravzaprav ne spada med glavne osebe. Hrepenel je ubožec v svoji mladosti po tujini, ki mu ni bila nikdar prijazna. Vrnil se je, prenašal pisma in novice, bil je ljubeč „stric“ vsem vaškim otrokom, pravil jim je povesti, ki se jih je izmišljal vedno nanovo. Pravcati „pismouk“. — Predaleč bi me vedlo, pisati o posameznih osobah, pripovedovati vsebino, katere je nakopičene v tej povesti toli mnogo: Velika je Poljana, živahno je življenje v njej, v tujino odhajajo njeni prebivalci zdravi, veseli, nadepolni. Bolni, zlomljeni se vračajo s spoznanjem, da „tujina, naj ti bo še tako dobra, vendar ti ostane vedno mačeha. Mati, ljubeča, umevajoča nas je le domovina.“ Več tužnih romanov se odigrava na Poljani, a malo je veselega v njej. Nekatere teh romanov nam pisatelj le skicira, pri drugih se mudi dalje časa in jih obdeluje temeljito. Vsa knjiga pa je lepa pesem delu, ljubezni in domači grudi. V svojem najnovejšem delu je Meško zopet pokazal, da je fin psiholog, ki pozna najtanjše strune človeškega srca, ter da je mojster sloga. Njegove povesti se čitajo včasih kakor graciozne lirске pesmi, zapete po solnčnem zahodu, ko že pada mrak na zemljo in objema naše duše sladka mehka tuga... V modernem svetovnem slovstvu prevladuje cinizem, pesimizem, dekadenca, perverznost, abnormalnost, egoizem nadčloveka, zasmehovanje vseh idealov. Ta moda je zašla tudi k nam, malim, ubogim, a v jedru še zdravim Slovincem. Močno četo takih pisateljev, ki zasmehujejo vse in podirajo stare gradove romantike, ima ta mednarodna literarna šola. Junaki najmlajših modernistov so potepuhi, breznačajneži in breznačelnježi, ki ne sejejo, a vendar žanjejo, ki so pa v svoji lastni moralni propalosti najostrejši sodniki svojih sodobnikov. Idealni in pošteni ljudje igrajo v tej modni literaturi le še vloge smešnih prikazni. Tu se ne proslavljajo plemenite in požrtvovalne ter delavne ženske, nego se povečujejo histerične nakaze in perverzni ženski vampirji ter bolehaveji tipi nekakega tretjega spola. Ta modna literatura je morda po svojem stilu in po svoji pripovedni tehniki umetniška, a je popolnoma nenarodna ter brez vsake vzgojne ali etične vrednosti. Večinoma artistično izdelani, najfinejše izcizelirani okvirji brez — slik, t. j. brez vsebine. Zato pa smo se le tembolj razveselili, ko nam je prišlo v roke leposlovno delo iz naroda za narod, povest, ki jo je narekovalo toplo rodoljubje blagega slovenskega umetnika, plemenitega svečenika in narodnega propovednika. M. V.

Aškerc Anton: Jadranski biseri. Balade in romance slovenskih morskih ribičev. (Konec.) Zdi se mi, da je treba v kritiki tega najnovejšega Aškečevega dela naglašati podnaslov, ki ga je dal pesnik sam glavnemu naslovu: slovenskih morskih ribičev. Aškerc pravi sam, da je hotel podati balade in romance slovenskih, ne tujih, morda islandskih ali kakih drugih, in sicer ribičev Adrije, ne morda mednarodnih mornarjev širokega morja z njihovimi silnimi, ogromnimi boji, vihnimi doživljaji in veldramatskimi epizodami. Aškerc je torej miljeu svojih balad in romanc natančno opredelil in jim dal tudi posebno narodno obeležje. Aškerc se je previdno in modro omejil ter nam je pošteno dal samo ono, kar nam je z naslovom obljubil. Tu ni nič ponarejenega, importiranega, sračje nanešenega; vse je resnično naše, domače, slovensko. Surove

bisere slovenskih pravljic in pripovedek, neobrušene in neizlikane, je našel po skromnih kočah in lukah slovenskih ribičev, a Aškerc jih je izpral in obrusil, jim dal estetski okov in okvir ter jih je poklonil rojakom. „Iz naroda za narod!“ bi bil mogel napisati Aškerc na svojo knjigo in povedal bi polno istino. 53 epskih pesnitev je povil Aškerc Slovincem za božič v krasen šopek, ki so ga sprejeli z enakim veseljem slovenski in hrvaški Primorci*). „Ima biserja u moru, ali ih može samo junak u jednoj noći godine naći, ima biserja u duši narodnoj, ali ih nalazi samo — pjesnik“, piše pesnik Domjanić o pesniški zbirki Aškečevi. Zdi se nam, da je D. s tem stavkom povedal vse. Zato nam ne preostaja drugzega, kakor da opozarjamo slovensko narodno občinstvo na to prelepo narodno knjigo. V njej se opeva veselje in toga, sreča in nezgoda, udarci usode in ljudske zlobe, zvestoba in izdaja, zmaga in poraz, ljubezen in sovraštvo, politna strast in junaška žrtve: — nebroj najrazličnejših motivov, med katerimi igrajo morski spak, škrat, morski mož, sirene, fate in celo hudič v podobi veslarja, ribiča, črnega mačka, kozla ali gorečega konja veliko ulogo. Vse te epske pesnitve imajo pristno narodno jedro, pa tudi večinoma pristno narodno dikcijo, umetniško prepleteno z narodnimi rekli in obrati. Devinski grad je posebno lepo središče najkrasnejših baladnih epizod, in dve baladi kaže, da je bil nekdanj Devinski torišče grdi aristokratskih seksualnih ekscesov. Zanimivo je, kako si slovenski ribič predstavlja nastanek raznih morskih čeri in skal, sličnih ženam ali možem; pristno slovenski je humor, s katerim se je ohranil spomin na razne ob morju živeče patre, fratre in kapucine. Presenetili pa sta nas morda najlepši romanci v zbirki „Scoglio di Dante“ in „Atila in ribič“. Obe sta dokaz, kolike davne starosti so pač ti biseri, ki jih je nabral pesnik ob slovenski Adriji. Skratka: najnovejša Aškečeva knjiga je z umetniškega, narodnega in folkloristovskega gledišča dragoceno literarno darilo; nam pa je nov dokaz, da je Aškerc ob X. svojem pesniškem zborniku še prav sti, ki je bil ob izidu svojih „Balad in romanc“. Knjiga dela čast tudi založniku Schwentnerju in tiskarni A. Slatnerja, ki ima izredno fin okus in smisel za resnično moderno eleganco.

F. G.

Medved Anton: Za pravdo in srce. Tragedija v 5 dejanjih. Ljubljana 1907. Založila Katoliška bukvarna v Ljubljani. Cena 3 K 50 h 152 str. 8°.

Anton Medved je pesnik, ki si je priboril ugled in priznanje s svojo globoko refleksivno liriko. Njegov jezik e trd kot hrast in čist kakor steklo in njegova filozofija je spojena z redkim, resnim naziranjem o svetu in življenju. Ta dva karakteristika v njegovih proizvodih najdemo tudi v tej tragediji iz časa kmečkih puntov. Težka je, polna misli, ki so le tupatam preveč razblinjene in raztegnjene, a lepe po vsebini.

L. 1895 je izšla v „Dom in Svetu“ prvič ta tragedija in isto leto so si jo izbrali igralci za svojo benefično predstavo. Od tedaj je Medved v pesniški kvaliteti napredoval, in popravil in izpopolnil je v svoji igri marsikaj. V tedanji I. obliki je bilo I. dejanje razdeljeno na dva kraja in oba sta se vršila s časovnim presledkom štirinajstih dni. To je bila vsekakor tehnična hiba, zakaj časovni presledek je v tehniki drame dovoljen samo med posameznimi dejanji, ne pa v medaktih. Kraj se sme v tem slučaju izpremeniti, čas pa mora biti enoten. Isti pogrešek smo opazili v V. dejanju I. oblike dela. — V II. obliki dela (v knjigi) je to poprav-

*) Čitaj laskavo oceno Dragutina Domjanića v 1. br. III. god. hrvatskega zbornika „Savremenik“!

ljeno. Dejanje je kompilirano, vrši se istočasno in na istem kraju in vzdržema. Glavno premembo pa smo opazili v IV. dejanju. V I. obliki so kmetje pri Zoričevem naznanili, da je Krško padlo, oprostili grajska dva takoj. Ker je sledilo še V. dejanje, je bila drama skoro prelomljena. Napetost bralca, kaj bo sedaj, je bila, če že ne popolnoma zadušena, vsaj zmanjšana. — V II. obliki kmetje po Andrejevem nasvetu grajska dva skrijejo in sklenejo, da jih oprostite samo tedaj, če dosežejo zase ugodne pogoje. Andreja vodi pri tem nasvetu predvsem slepi, ljubosumni čut do Erazma, vendar se sklicuje fiktivno pravično na dejstvo, da še ni poražena vsa kmetiška vojska. S tem je dosegel pisatelj napetost, ki tudi do konca ne pojenja. V I. obliki bi se V. dejanje lahko izvršilo tudi drugače, saj je bila pot odprta; v II. obliki pa je logika in konsekventna tehnika zahtevala tak zvršetak.

Ti tehnični popravki so delu gotovo v korist. Ostala pa je še velika hiba: dolgoveznost dialogov in pa monologi, ki so raztegnjeni na vso stran. Monologi so neverjetni in moderna tehnika jih ne priznava več. Seveda se v knjigi bralcu lahko da več in daljših scen; zato pa gledalec ni zadovoljen, če se dolgočasi. V oklepajih naj bi se torej označila mesta, ki se pri uprizoritvi lahko izpuste.

Snov tragedije je zajeta iz časov kmečkih puntov. Čas sam je bil tragičen za Slovence, zato Medvedu ni bilo težko pridati še ljubezenski konflikt. Milje, časovni kolorit tedanje dobe in psihična dispozicija, navade in izobrazba XVI. stoletja so dobro pogojene — in s tem igra „stoji“, kakor se pravi in zagotovljena ji je eksistenca.

Valvazor opisuje v svoji knjigi „Die Ehre des Herzogtums Krain“ (XI. in XV. knjiga) kmečke punte. Na podlagi Valvazorjevih podatkov je spisal Parapat v Letopisu „Matice Slovenske“ 1869 članek: „O kmetijskih puntih in o uporih l. 1573 posebej.“ — Bleiweis je v Letopisu 1878 priobčil: „Ein neues Lied von den krainischen Bauern“ in „Ljubljanski Zvon“ je 1892 prinesel izvrsten članek: „Razmere gorenjskih kmetov ob l. 1500.“ — To so viri, ki jih je najbrže predelal Medved za svojo dramo. Seveda je izobčil iz njih po Lesingovem pravilu vse, česar ni rabil, in pridejal je marsikaj svojega. Dramatika, ki piše zgodovinske drame, ne zanima snov zato, ker se je zgodila, ampak zato, ker se je **tako** vršila. Enake snovi so pri Hrvatih obdelali že Avgust Šenoa: Seljačka buna, in Bogovič: Matija Gubec; tudi v Slovencih so Aškerc, Koder, Jurčič in drugi obdelali isto dobo in isto snov.

Zgodovinska fakta v tragediji so: boj pri Brežicah, obleganje in padec Krškega, bojni načrt kmetov, ki ga pripoveduje kmet Oberč v II. dejanju, drugi izpremembi (str. 52); kamenanje Kristofa Ložana, (ki se imenuje v virih Laaser Edler von Wildeneck), smrt Pavla Bihačkega, ujetništvo Štefana Gregorijanca, krutost Jošta Turna i. t. d. Grajsčakinjo v Mehovem (Maichau) pri Novem mestu so po sporočilu Valvazorja kmetje upregli v plug in jo pretepali. Ta zgodovinski fakt je povzel Medved po svoje in ga je prenesel na grad Raka. Ravnotako grofica Barbara ni zgodovinska oseba, ampak izmišljena, vse drugo pa je zajeto iz virov.

Fabula sama je konflikt: ljubezen plemiča Erazma do revnega kmečkega dekleta (Katarina), ki je oddana kmetu (Andreju) in ki je seveda nasprotnik grajskih. To snov je pisatelj razprel, pridal še šablonskega valpeta (Dizma), nekaj kmečkih voditeljev in starega slepca (Grajan), ki je narisan po srbskih guslarjih, saj je Grajan pesnik himne: „Le vkup, le vkup, uboga srenja.“

Tragična krivda Katarine je v tem, da je omahljivka. Dasi takoj početkom vzljubi Erazma, vendar še kljub temu

poklekne pred očeta, da se zaroči z Andrejem. Potem zopet v IV. dejanju z nejasnim, več ali manj hlinjenim vedenjem in govorjenjem potolaži Andreja, kakor da ga ljubi. V V. dejanju pa vendar izda skrivališče Erazmovu, ker ga hoče s tem rešiti; tako se je udala pravemu čutu ljubezni. Katarina je dobro dekle in prava diplomatkinja za Andreja. Dobro zna in ve, kako mora ravnati z njim, da ga potolaži. Hinavka ni, le omahljivost in neodločnost je njena krivda. Njen ljubimec Andrej je živo nasprotje svojega dekleta. Strast do Katarine je pri njem večja, kakor pa njegova briga za blaginjo kmetov. Sam si je prvi —; sicer ne ravna tako iz egoizma, ampak strast ga vodi do tega koraka. To je njegova krivda; Katarinino in Andrejevo krivdo pa ojači še nasprotnost in neenakost značajev. Zato morata umreti oba. Andrej zabode Katarino in izroči samega sebe pravici — Andrej ni Karel Moor, ki bi se prodal, da reši kmete eventualno s svojo smrtjo; še ob koncu so strast, trmoglavost in onemogla jeza glavne poteze Andrejevega značaja; ponos ali cinizem mu nareka besede: „Smrti se ne bojim; a sramotnega imena izdajnik, begun, bi se bal! Uklenite me!“ (Str. 148.) Slepega Grajana krivda je, da je trd proti svoji hčeri, dasi ve, da ga ljubi.

Kakor Schillerjev „Wilhelm Tell“ ima tudi Medvedova „Za pravdo in srce“ troje paralelnih dejanj — Katarina, Andrej in Grajan so v ospredju enega dela; Erazem, Barbara, Katarina tvorijo v drugem delu akcijo. Tretji del tragedije pa je upor zastopnikov kmetov. Prvi in drugi del sta zvezana v celoto po Erazmu, Andreju in Katarini; drugi in tretji del veže Andrej. Vse tri dele pa veže v celoto Dizma, ki doživi z Andrejem epizodo z zakladom.

Tako je vsa tragedija celota, ki ima troje konfliktov: Andrej-Katarina; Erazem-Katarina; punt in grajski.

Erazem je simpatičen značaj, kakor nam sploh ugaja vse idealno. Pošten plemenitaš je! Zato nam je ljub. Katarine ne zapeljuje, ker jo resnično ljubi in misli z vso resnostjo vzeti jo v zakon. Samega sebe karakterizuje najbolje z besedami, ki jih govori v I. dejanju Katarini: „pozabi in si misli, da sem človek, kateremu je Bog srce podaril — srce čuteče, kot ga vi imate“ (str. 10).

Grofica Barbara je žena, ki ljubi svojega otroka nad vse; vrhu tega je ponosna in najbolj kruta gospodarica daleč naokrog. In prav ta njena silna ljubezen do Erazma bi morala biti po vsem, kar izvemo o njej, manjša, kakor pa njen ponos. Da se zgodi v tragediji nasprotno in še to skoraj premalo motivirano, se nam zdi neverjetno. Večji in boljši bi bil konflikt, če bi se še lastna mati obrnila od Erazma —; kakšno tragično ironijo bi dosegel potem pisatelj v IV. dejanju, ko priženo razjarjeni kmeti mater in sina na oder! Nov konflikt bi nastal: plemenitaška ljubezen Barbare in demokratsko nagnjenje Erazmovu. Dizma je šablonski intrigant, ki nastopa tedaj, kadar treba dejanje tirati naprej ali ga pa retardirati.

Kmetje so glede značajev vobče srečno grupirani: Lokvanec je premišljen; Oberč navdušen; Grajan trda grča; Zorič je izdajalec i. t. d. Torej niso preveč enolični in to je dobro. — Dasi se nam zdi ponočni shod v gozdu podoben Rütli-sceni, ima vendar srečno vpleteno epizodo z zakladom, ki pa je nekoliko predolga in ki zato dolgočasi.

Dobro učinkuje, da se glavni katastrofi (poraz kmetov in smrt Katarine) izvršita hkratu.

Tragedija nam kaže onemoglost boja v našem življenju proti onemu, kar nas tlači. — Dasi ima tlačan pravico, je premagan končno vendarle, in greh triumfira nad krepostjo; — preko moči gre kmetom, da bi se otresli jarma, ki jim je usojen; zamašan sili Erazem ven iz mej, ki mu

jih je začrtal stan. Zaman se bori Andrej za ljubezen in nekako tesno tudi mi ponavljamo s pesnikom:

„Mi smo telo samo bolešno, gnilo, iz katerega sesa pijavka kri — (str. 31).

Na vprašanje, če ni izhoda iz tega onemoglega boja, nam odgovarja pesnik v resigniranih besedah z Erazmom, ki kleči ob mrtvi Katarini:

„Na zemlji sem te vekomaj izgubil,
poljubim naj vsaj mrtvi tvoj obraz!“ (str. 150).

(Konec prih.) Adolf Robida.

Dimnik Jakob: Domače ognjišče. Slovenske starše in vzgojevalce slovenske mladine opozarjamo na izborni mesečnik „Domače ognjišče“, ki izhaja v „Učiteljski tiskarni“ v Ljubljani vsako zadnjo soboto v mesecu ter stane vse leto samo dve kroni. „Domače ognjišče“ prinaša zanimive, aktualne članke o vzgoji otrok, njihovih hiban in čednostih, o zmotah in napakah staršev in slabih vzgojiteljev; končno prinaša dopise o delovanju učiteljstva in odgojevalcev, povesti in zanimive drobtine iz vsega sveta. Malo imamo toli potrebnih in koristnih slovenskih časopisov, kakor je „Domače ognjišče“. Kdor ljubi mladino, kdor ve, da leži v srcih in dušah slovenskih otrok bodočnost našega naroda, tisti bo rad naročil in čital „Domače ognjišče“. Naj bi se razširil ta lepi, blagi list v vse slovenske hiše.

Podlesnik Ivan: Knjigovodstvo. I. del. V Ljubljani 1907. Založila in tiskala „Katoliška tiskarna“. Str. 128. Cena K 3-20. Vsebina: Predgovor — Uvod — Knjigovodstvo za društvo. — Knjigovodstvo „Čebelic“. — Knjigovodstvo za mladeniče. — Knjigovodstvo za gospodarje. — Eden najvažnejših pripomočkov za urejanje gospodarstva je brezdvomno urejeno knjigovodstvo. Jasne in lahkoumljive učne knjige za knjigovodstvo doslej še nismo imeli ter je Podlesnikova knjiga prvo delo te stroke v naši literaturi. Zato ga pozdravljamo. Knjiga je pisana v lepem jeziku ter je praktično sestavljena v obliki vprašanj in odgovorov, vzorcev in navodil. I. del je namenjen društvom; II. del bo obsežal natančno izvedeno knjigovodstvo gospodarskih zadrug (hranilnic, posojilnic in konsumnih društev), III. del pa prinese sistem dvojnega knjigovodstva večje trgovine.

„Hrvatska Smotra“, dosedaj pretežno v istini smotra, je postala z novim letom 1908 ilustriran, beletrističen list v formatu nekdanje sarajevske „Nade“. To izpremembo je prinesla pač sila razmer. Že sama ob sebi ima smotra pri malih narodih težko življenje, ker šteje čitalce in odjemalce le v najbolj izobraženih krogih, a mnogo težje ji še je, če motri vse s stališča — ne posebnega svetovnega naziranja, ampak — politične stranke; krog duševno in gmotno jakih prijateljev se ji čisto skrči. „Hrv. Smotra“ je smotra Starčevićeve stranke prava, ki želi z njo dosežati svoj političnoodgojni ideal. Med prvimi sodelniki sta belgrajski duhoviti eseist in pesnik A. G. Matoš in avtor „Prokletstva“, doktor Milan Ogrizović.

Dr. Fr. I.

Arnold Gjuro: Čeznuča i maštanja. (Hrepenenje in fantazija). Pjesme 1900—1907. U Zagrebu. Izdala „Matica Hrvatska“ 1907. — Te pesmi čitaj o Božiču, ko se razlega petje angelcev v višavah, a je pod njimi zemlja zarobljena v sponah ledu! Arnold ne živi instinktom in trenutnim pozivom; misli se mu marveč trdno kristalizujejo, in to v morju čustvenega razpoloženja. Ne sedanj hip, ampak njega razmerje do prošlosti mu je temelj razpoloženja; zato mu je nad vse lepa „ona“, ne mlada ljubica, marveč žena! Tej lepoti so posvečene „Mrazove sestrice“, ki med čisto lirskimi pesnimi te knjige zaslužijo prvenstvo. Arnold pa je tudi pravi mojster balad-

negatona (drugi del knjige so „Balade in romance, povestice in legende“).

Redko se čitajo balade, kakor jih je najti v tej knjigi. Pa vse dosega z enostavnimi sredstvi, preprostim jezikom; baladno pač, a nič megleno, nejasno. Nejasno je često vse pri današnjih pesnikih; človeku domišljija ob njih ne deluje, ampak obtiči; zdi se, kakor da bi pesnik brezobzirno dejal: „Ne znam te stvari izvesti in ne ljubi se mi, pa na pravim — konec.“

Kdor bi se držal tiste terminologije „mladi“ in „stari“, bi Arnolda našel med „starimi“. To izpoveduje sam v svojem „Mottu“, češ, da je „pjesnik onih čarnih dneva, gdje se svatko klanjao jednom boštvu“ in da želi „vremena pjesmom vratiti zlata“. A neugodni so izgledi; če se vpraša, na kom bodo nekoč ostali ideali, tedaj mu neka tajna groza stisne srce s šako ledno* („Ja sam često . . .“); zakaj mesto lipe hočejo dandanes saditi — papriko („Što si, družo, išo lipu saditi, kad je danas paprika v modi? — Paprika je biljka jednoljetna, naša lipa stoletja preživi.“).

Z bojne pozicije je izpevana pesem: „Aux misérables“:

Zagrakal vranov silen broj
pod bičem tujega miga;
jaz imam zase narod svoj —
pa kaj me dalje briga!
Preziram celo družbo to,
ki otrov na me riga!
Saj se ne kroka vranji krok
brez Kajnovoga žiga!
Zato ne pojdem niti v boj
s slugami tujega iga;
jaz imam zase narod svoj —
pa kaj me dalje briga!

Kdo, kje je ta njegov narod? Znak demokratizacije hrvatskega mišljenja je to, da išče pesnik svoj narod pri plugu.

„Ja ću samo tebi pjesme pjevat,
moje selo, kruno mojih nada . . .
Ja ću vjek o vama samo pričat,
što se plugom dovijate kruhu . . .“

(Izpovjed.)

Il n'iesu l' možda vredni uspomene,
života povjest što si plugom pišu . . .

„Svega plemstva stup je — plemstvo pluga.“

(Na seoskem groblju.)

Hvalo dajoč selski idili, ne ve, zakaj je leta in leta crpal na uma vrelu, ko pa vsa sreča že cvete „kraj kose i kraj srpa“; znanje je skala, ki se na njej izostril vid, a raz bije srce (prim. „O Vrba . . .“). Jasno je izraženo pesnikovo krščansko naziranje. O obupnem pesimizmu ni govora. „Stara vera i poštenje čisto!“ K zemlji pada samo ono, kar se spasa nada od prašnih tal. A

„Ja imadem krila jaka,
vječno svjetlo — vjeru svetu —
pa ću nač i usred mraka
željkovanu udilj metu (svrhu).“

Značilno za to odkrito veroizpovedanje je na konec knjige postavljena pesem „Križ na gori“. Lovec je, nevoljen, ker tega dne ni nič ustrelil, poskusi svojo risanico na starem križu, češ, razpelo ustrelim s križa, ne da bi zadel križ. Nastala je burja in v nabujanih valovih se je mož rešil na križu, ki se je bil s Spasiteljem vred porušil. Leta so minila in pustinja sedi skrčen pod starim križem, moleč:

„Kada mračni dodju časi
mog života skrajnje ure —
ti me nosi, ti me spasi,
ko za one strašne bure!“

Pred pesnikom gre Gospod; zato hodi sigurno in
vpraša:

Kaj oklevaš? Daj mi roko
pa ob meni stopaj smelo;
je jesenska gosta megla
poklopila naše selo.
Samo križi se na zvoniku
v solnca zlatem leska žarku —
da nam pot vsaj nekdo kaže
u življenja hladnem mraku.“

Dasi v zbirki ni rodoljubnih ali političnih pesmi, je iz nje vendar razvideti pesnikovo narodno-politično stališče; odločno obrnjen proti prekodravskim sosedom, ljubi očividno Jelačića. Dasi „za čast, novac Slaven svaki služiti če istom (celó) vragu“, ipak „u budućnost vjeruje Hrvata“ ter se v „Uspomenkah“ spominja Matija Gubca (str. 60), Tahija (180), Strossmayrja (62, 142), kralja Zvonimira (65), Jelačićeve tragedije (67, 159, 169, 175). Svoje pesmi posvečuje „mrtvim i živim“: Hugu Badaliću, Marku Maruliću, St. Vrazu, Mažuraniću, Jov. Hraniloviću, dr. Bauerju; med baladami so lepe z Medjimurja (121, 124) in one proti rimsko-nemškemu zapadu („Magno“ (l. 1075) „Crkva sv. Marije u Kastvu“).

Arnold je vseučiliški profesor v Zagrebu in predsednik „Matice Hrvatske“. Ni dvoma, da ga je šteti med najboljše, izčiščene hrvatske liričarje sedanje dobe. Pesem mu teče gladko in jasno, kakor kakemu Gregorčiču, le da Gregorčič ni bil baladnik.

Dr. Fr. Ilešič.

Neruda Jan.: „Kritické spisy Jana Nerudý.“ (Sebranych spisův Jana Nerudý, pořádaných Ladislavem Quissem, řada druhá). První část (uvahy, životopisy a nekrology) prvních dílů: „Divadlo“. V Praze 1907, nakladem Fr. Topičovým. Str. 444 za K 4-50. Za české slovíčko ter društvene razmere gotovo ni lepa prikazen dejstvo, da toli vsestranska in bogata umetniška individualnost, kakoršna je Neruda, ni bila ocenjena doslej v polnem in širokem obsegu. Vzlic vsem drobnim študijam, predavanjem ter sočasnim recenzijam o Nerudi, vzlic dvem izdajam njegovih leposlovnih spisov še ni zavladala v širokih krogih češkega občinstva o Nerudi prava in pravična sodba. V očeh kritičnih čitateljev stoji Neruda „dokaj višje kot pesnik in pisatelj nekaterih redkih knjižic, nego kot dnevni duhovit, eleganten feljetonist, „kozerist“ ter pisatelj sočasnih ocen, ki so mu pridobile pri češkem občinstvu splošno popularnost. Gledališke kritike Nerude so bile i po vsebini i po obliki vzorne. Izredno bistro je znal Neruda zreti na kulturno in umetniško češko življenje; in njegovi pozornosti ni ušlo nič, kar je imelo, ali moglo imeti vpliv na češko dušo. Neruda je bil opremljen z redkim razgledom po umetniški tuji kulturi in njegove študije, kakor jih srečavamo v novi, skrbno prirejani zbirki kritičnih spisov, kažejo ne le velikega umetniškega takta, strogo omejene delikatese mislij marveč so tudi vsestransko podprte in vseskozi moderne in svobodomiselné. Poseben svet pa je bilo za Nerudo gledališče; v njegovo dušo je bilo globoko vtisnjeno prepričanje, da ima beseda, izrečena v gledališču, največjo vzgojevalno ceno. Kdor hoče spoznati genialnega Nerudo kot elegantnoduhovitega in modernega pisatelja-kritika gledaliških predstav in dram, naj si nabavi ta krasni zvezek njegovih „Zbranih spisov“.

Hurban Vajanski: „Sobrané díla Svetožara Hurbana Vajanského.“ Knjigarna delniškega društva v Turčan-

skem sv. Martinu je začela o priliki 60 letnice rojstva slavnega slovaškega pesnika Vajanského izdajati njegove zbrane spise. Prvi zvezek v okusni obliki, opremljen s pisateljevo podobo, obseza povesti: „Kandidát“, „Mier duše“, „V jastu“, „Babie leto“, „Na Basnarovem kopci“, „Podrost“, „Tri kabanoski“. Pisatelj je prvak slovaških literatov, umetnik odlične cene in globok poznavalec slovaške psihe in narave. Knjigarna namerava izdati po 4—5 zvezkov na leto. Vsak zvezek bo dovršena celota. Cena prvega zvezka znaša samo K 2-40.

Dvořák Rudolf: Dejiny markkrabství moravského. Stručné vydání. Brno 1906. Nakladatel A. Piša. Str. 509 + XXX. Rudolf Dvořák je izdal ob svojem času v „Vlastivědě Moravské“ v petih delih obširne „Dejiny Moravské“, ki opisujejo dogodke od najstarejših časov do l. 1848. To je bila prva znanstvena zgodovina Moravske. Ker pa obširno in znanstveno delo ni moglo postati berilo širših krogov, je napisal R. Dvořák krajšo praktično knjigo po vzgledu Tomkovih „Dějín kralovství českého“. S Tomkovim delom se Dvořákova zgodovina sicer ne more kosati, kar se tiče celotne znanstvene cene, lahko pa tekmuje z njo v praktičnosti. Dvořákova zgodovina je razdeljena na pet delov. Največja prednost in vrlina te zgodovine sta stvarnost in objektivnost.

GLEDALIŠČE.

Robida Adolf: V somraku. Rodbinska drama v 3 dejanjih. Že minoli mesec je stopil prvič na slovenski oder najmlajši naš dramatik, Adolf Robida. Nastopil je takoj z moderno rodbinsko dramo tragičnega značaja in psihološke smeri. Mladi avtor je zahajal pridno v šolo k Strindbergu in k Ibsenu, pa tudi Cankarjeve spise čita in se iz njih uči. Prvi poizkus na odru se mu je posrečil. Ni nas sicer prepričal, da je njegovo fanatsko grmenje proti oficijalni laži iskreno, niso nas ganile tragične epizode njegove drame, ker teče po žilah Robidovih oseb več črnila kakor krvi, niso nam imponirale razne „iveri“ in „utrinki“ v mnogih gostobesednih dialogih, ker smo jih že poznali, tudi nismo videli v tej drami dovolj resnične modernosti, ker igrajo odločilno ulogo priprte duri, izgubljeni pisma, revolver, strup i. dr. — a vzlic vsemu radi priznavamo, da je Adolf Robida resno kvišku in dalje stremeč pisatelj, ki se marljivo uči in ima visoke literarne cilje. Ko zaide globlje v resnično življenje, ko se iznebi duha po nočni lampi ter napolni lastno dušo mesto s papirjem z doživljaji srca in uma, skratka, ko postane sam svoj, tedaj ne bo nadarjeni mož pisal več takih dram, pač pa utegne obogatiti naše slovístvo z zrelimi, užitnimi in lepimi sadovi svoje, sedaj še toli mlade duše. Danes pa naj ne pozabi usode Ikarja, ki je v mladostni objestnosti z nalepljenimi peroti vzletel proti solncu!

Cankar Ivan: Pohujšanje v dolini šentflorijanski. (Konec.) Kaj je nameraval doseči Cankar s to farso? Ali kaj naj nam pové njegova farsa? Interpreti iz Cankarjeve okolice so nam že povedali, da nam je hotel Cankar podati najostrejšo satiro na slovenske literarne in umetniške razmere. Tu ne gre Cankarju nikakor za bičanje moralnosti ali nemoralnosti naroda in njegovih prvakov, ter nima torej vsa farsa s socialnimi in političnimi vprašanji Slovencev prav nikake dotike. Dramatik pravi le: „Ljubi Slovenci, vi ste glupci, ker umetnosti ne razumete ter jo smatrate celó za pohujšanje. Špekulativnemu umetniku, ki se ponižuje do vašega duševnega in srčnega nivoa, se godi dobro pri vas; podpirate ga sicer nevoljni, le iz napačnega rodoljubja in pa ker se vam včasih zbuja vest. Umetnika

anarhista, ki noče imeti z vami, „rodoljubarji“, nikakih stikov in ki suverensko zaničuje vašo slovensko hinavsko filistroznost, takega resničnega umetnika pa, bedasti Slovenci, sovražite, preganjate ter smatrate njegova umetniška dela za pohujšanje.“ Dalje so nam povedali, da je tak čist umetnik seveda Cankar sam, čegar krasne Jacinte (umetnosti) naš neumni narod ne mara. Cankar je hotel torej, so dejali, podati v dramski obliki poleg satire na narod še jasno autoapoteozo, nekako proslavo lastne osebe oziroma svoje umetnosti.

Farsa se je med tem že uprizorila in je žela pri širokih vrstah mase in mladine ja! o mnogo — smeha. Očividno je bilo, da so gledalci videli na odru predpustno burko, velelabavno glumo, da pa nihče ni videl satire ali farse ter da nihče ni občutil udarcev, ki so leteli nanj z odra doli. To je dokaz, da je dramatik svoj namen docela izgrešil in da je šibal sence, kar ni bolelo prav nikogar. Simbolne strani farse pa ni pojmovala niti večina gledaliških inteligentnih posetnikov, tako da ni dosegel avtor svojega namena niti pri masi, niti pri inteligenci; kapucin se je torej izpremenil v harlekina, bič v coriandoli.

Sicer pa je naperil Cankar pušice svoje satire čisto pokrivem izključno le na slovensko občinstvo in le na svojo domovino, kajti umetniške razmere so v večjih, bogatejših in starejših narodih primeroma še slabše. Toda drugod se take farse ne pišejo, prav gotovo pa ne uprizarjajo. Cankarjeva farsa je v svojem bistvu povsem neutemeljena in krivična, zakaj niti Cankar sam se ne more pritoževati na slovensko občinstvo.

Farsa pa je tudi sama na sebi slabo, konfuzno delo brez dramskega zapletka, brez novih misli, brez enotnosti in harmonije, v naglici zmašeno in na hitro skrapano delo, ki beletristu ne dela nove časti ter le iznova dokazuje, da Cankar ni dramatik. Snov sama je svobodna dramatizacija Cankarjeve novele „V mesečini“, iste misli pa smo čitali že v marsikateri njegovi satirični črtici proti „rodoljubom, narodnim besednikom in — Ogrizkom“, in povsem slične misli je razvijal C. že v svoji komediji „Za narodov blagor“ in v „Poslednjih dneh Štefana Poljanca“. Menjajo se le imena, naslovi in milieui, zmo pa je že nekaj let isto, da, celó dialogi se ponavljajo. Kakor Hauptmann s svojo Pipo je poskušal tudi Cankar poosebiti svojo umetnost z Jacinto, toda obeh ni razumela publika in obe igri izgineta kot ponesrečena nestvora v hitro pozabnost. Kakor igra v Lotharjevi komediji harlekin dvoje ulog, tako nastopa pri Cankarju umetnik v dveh ulogah (Kobarja in popotnika), le s tem razločkom, da je Lotharjeva satira jasna in zato učinkujoča, Cankarjeva pa meglena, nerazumljiva in zato brezuspešna. S tehničnega stališča je „Pohujšanje“ nasilna karikatura drame, z etskoga ostaja brez cene ter vzbuja s precej robotimi „dovtipi“ v besedah in gestah igralcev in igralk le najnižje misli in čute; s poet skega je neoriginalna kopija starih idej, z narodnega stališča pa je farsa brutalna žalitev, ki jo je kvitirala naivna „dolina šentflorijarska“ z — zdravim smehom. In tako naj jo kvitira vsakdo, ki ni Kobar!

RAZNOTEROST.

Slovenskim prelagateljem. Nedavno sem opozoril naše prelagatelje na bistvena vprašanja, ki so zanje gmotnega pomena. V interesu našega slovstva bi rad omenil, da

ni priporočljivo, prelagati slepo kakršnokoli delo, ki je drugod doživelo denaren uspeh. Ne razvidim, čemu so našemu slovstvu, ki mu manjka Maupassanta, Zole, Daudeta, D' Annunzia, Dickensa in Cervantesa — razen drugih — prevodi literarnega fabrikanta Dumasa in malodane popolna zbirka del Sienkiewicza, izmed katerih bi nam popolnoma zadoščali dve ali tri, pred vsem pa jezikovno popravljen ponatisk „Matičine“ izdaje „Z ognjem in mečem“. Drugič smo se vrgli na slovanske jezike preveč in brez izbire. Čim mnogoličnejša in boljša bo naša prevodna literatura, tem več bo naša čitateljstvo. Neredko se dogaja, da se prevede na naš jezik spis, ki ga že imamo. Treba nam je nekake statistike prevodov; podpisane bi se rad lotil tega truda, ako mu gospodje prelagatelji blagovolijo naznaniti naslove in kraj objave vseh svojih lastnih in slučajno znanih jim prevodov; ti podatki naj se blagovolijo nasloviti na uredništvo „Slovana“ ali „Ljubljanskega Zvona“, od katerih jih bom svoečasno prejel. In končno še nekaj: zahtevajmo od založnikov tudi za prevode pošten honorar! Ako bi bili vsi prelagatelji edini, bi se dalo kaj doseči. Kdor pa prepušča svoje delo za 10 K od tisk. pole ali nizek pavšalni milodar, ta dela sam sebi škodo, podpira nizko knjigotržno in žurnalistovsko čifutstvo, in dela drugim močnem umazano konkurenco. Uredništva naših političnih listov pa naj včasih pomislijo, da je dober prevod nerazmerno boljši od nezrelih in nenadebudnih izvirnih feljtonov. Vladimir Levstik.

NAŠE SLIKE.

Magolič Srečko: Ob Ljublanici. (Umet. priloga.) Po dolgem premoru se je zopet oglašil v „Slovanu“ odlični naš krajinar, slikar Magolič. Malo imamo Slovenci izvornih krajinskih slik, ki bi bile pri svoji javni izlozbi zbujale toli splošno pohvalo, kakor ta. Seveda je naša slika le medel posnetek krasnega originala, o katerem smo govorili že v 1. zvezku t. l. — **Vojtjeh Preissig: Ovčar.** Preissig, živeč na Vinogradih v Pragi, je najodličnejši češki grafik specialist. V Pragi je imel svojo posebno razstavo, ki je vzbujala senzacijo. Veliko delo svojih 20 slik v barvah je izdal za Ameriko. V listu „L'art et les artistes“ piše v dolgem članku o tem slovanskem umetniku William Ritter: „Že dolgo se je slutilo, da je Preissig eden izmed najizvirnejših umetnikov praških. Danes pa je zvedela široka javnost, kar so vsi le šepetali: češka grafiška umetnost ima svojega mojstra“. Njegova dekorativna dela so vedno lirski, duhoviti, najfinejšega okusa, enostavna in vseskozi originalna; iz vseh veje češka priroda, češki humor, vonj po domači zemlji, obenem kažejo nobleso in delikatno mirnost. Največje včinke dosega umetnik na najpriprostejši način: z nekoliko energičnimi potezami ali z barvnimi ploskami. — **Oto Libl: Sveta noč.** (Umet. pril.) Pretresljiva epizoda iz življenja bednega delavca! Sveti večer je — svečano zvoni k polnočnici — a delavska rodbina pelje svoje revno pohištvo proč iz rodnega kraja in se seli v tujino. — **Žena iz Konavlj.** — **Dekle iz Konavlj.** — **Mostar.** Ilustracije k A. Begovem potopisu. — **Novo mestno gledalšče na Kr. Vinogradih.** — **Vojtjeh Preissig: Sneg.** Mojstrsko delo resnično modernega češkega umetnika, skromnega v sredstvih, a velikega v včinku.